

Pregledni članak
UDK 050Politička misao "1969/2011"
316.77(050)(497.5) "1969/2011"
303.446(050)(497.5)
Primljeno: 12. siječnja 2014.

Povijest komunikacijskih i medijskih studija u Hrvatskoj: *Politička misao* u komparativnoj perspektivi

ZRINJKA PERUŠKO, DINA VOZAB

Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu

Sažetak

Članak analizira intelektualnu i institucionalnu povijest komunikacijskih i medijskih studija u Hrvatskoj upotrebom miješanih metoda. Komparativna analiza sadržaja članaka o komunikaciji i medijima objavljenih u časopisima društvenih znanosti i onih posvećenih medijima i komunikaciji u periodu od 1969. do 2011. pokazuje relativnu poziciju *Političke misli* u teorijskom i metodološkom sazrijevanju discipline. Uzorak za analizu sadržaja uključuje 481 članak i obuhvaća sve originalne članke koji se bave temama iz područja komunikacije i medija objavljene u časopisima društvenih znanosti u neparnim godinama te sve originalne članke u časopisima koji su isključivo posvećeni medijskim i komunikacijskim studijama (svi su pokrenuti nakon 1990) – *Medijska istraživanja*, *Medianali* i *Medijske studije*. Obuhvaćeni časopisi društvenih znanosti su *Naše teme* i *Kulturni radnik* (oba su prestala izlaziti 1990), *Politička misao*, *Revija za sociologiju*, *Društvena istraživanja* i *Informatologija*. Članak primjenjuje i institucionalni pristup za dodatno osvjetljavanje procesa koji su utjecali na razvoj discipline u Hrvatskoj. Istraživanje je pokazalo povećanje broja objavljenih radova, raznolikosti tema, teorijskih pristupa i znanstvene kvalitete objavljenih radova, osobito nakon 2000. godine, i ukazalo na institucionalne probleme u razvoju discipline.

Cljučne riječi: komunikacijska disciplina/polje, komunikacijske i medijske studije, analiza sadržaja, longitudinalno istraživanje, institucionalni pristup

Uvod

U Hrvatskoj dosad nismo imali sistematski uvid u teorijski, paradigmatički, metodološki i tematski karakter komunikacijske discipline. U ovom članku ocrtavamo institucionalni kontekst i intelektualnu povijest polja medijskih i komunikacijskih studija identifikacijom glavnih tema, metoda, teorija i paradigmi koje angažiraju

znanstvenike. Istraživanje je utemeljeno na analizi sadržaja članaka o komunikacijama i medijima objavljenih u odabranim općim i specijaliziranim društvenoznanstvenim časopisima u razdoblju od 1969. do 2011. godine (Peruško i Vozab, 2012, 2013). Povodom pedesete godišnjice izlaženja *Političke misli* u ovom radu prikazujemo i doprinos tog časopisa razvoju komunikacijske discipline u Hrvatskoj u komparativnom odnosu s drugim relevantnim časopisima.

Disciplinarne povijesti društvenih znanosti u Hrvatskoj nisu brojne, no u posljednjih nekoliko godina objavljeno je nekoliko pregleda znanstvenih polja i institucionalnih ili povijesnih analiza: sociologije (Batina, 2006; Štulhofer i dr., 2010), političkih znanosti (Kasapović, ur., 2007), komunikacijskih znanosti (Mataušić, 2007), informacijskih znanosti (Pehar, 2010; Aparac i Pehar, 2010). Od triju glavnih pristupa analizi povijesti komunikacijske discipline (Löblich i Scheu, 2011) u ovom članku najviše se oslanjamo na intelektualni i institucionalni pristup.

Do sada smo intelektualne obrise komunikacijske znanosti u Hrvatskoj mogli naslućivati iz rada Slavka Splichala (1989a, 1989b), koji je analizirao disciplinu u Jugoslaviji kao znanstvenoj periferiji te pokazao da se većinom razvijala imitacijom, pod utjecajem tokova znanja iz znanstvenih centara (1989a: 13). Kako se disciplina u Hrvatskoj uspoređuje sa svjetskom disciplinarnom maticom?

U tekstu koji slijedi prvo analiziramo institucionalni kontekst discipline s analizom sveučilišnih okvira za razvoj relevantnih studija, znanstvenih udruženja, znanstvenih projekata i znanstvenih časopisa koji objavljuju članke iz područja medija i komunikacije, u nastojanju da odgovorimo na pitanje koliko je institucionalni okvir utjecao na današnji karakter discipline. Potom prikazujemo rezultate analize sadržaja i nalaze o intelektualnom karakteru discipline na temelju četrdesetdvo-godišnje produkcije članaka objavljenih u najznačajnijim hrvatskim znanstvenim časopisima uz analizu relativne uloge časopisa *Politička misao*. Na kraju prezentiramo zaključke.

Institucionalni aspekti razvoja discipline u Hrvatskoj

Nastavni programi na sveučilištima. Akademski interes za pitanja komunikacije i medija započeo je u Jugoslaviji u 1960-ima, a povezan je s razvojem studija novinarstva na Sveučilištu u Ljubljani (1966), Sveučilištu u Beogradu (1968) i Sveučilištu u Zagrebu (1969), koji je na svim sveučilištima osnovan na fakultetima političkih znanosti (Splichal, 1989a). Mataušić (2007) citira Božu Novaka o još ranijem postojanju novinarskih škola različitog trajanja i institucionalnih okvira u Hrvatskoj, gdje prvi četverogodišnji studij novinarstva započinje na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu 1985. Prvi diplomski studij novinarstva ("po Bologni") započeo je 2008., a prva generacija doktorskih studenata na smjeru Mediji i politika (kao dijelu dokorskog programa politologije) upisana je 2012/2013. Na tom se fakultetu

od 2010. godine izvodi poslijediplomski specijalistički studij Odnosi s javnostima, a 2013. akreditiran je i poslijediplomski specijalistički studij Mediji u digitalno doba. Razvoj komunikacijskih i medijskih studija u Hrvatskoj ojačan je osnivanjem Centra za istraživanje medija i komunikacije (2007) na Fakultetu političkih znanosti, koji je povećao znanstvenoistraživačke kapacitete, te međunarodnog poslijediplomskog kursa Comparative media systems na IUC-u u Dubrovniku u suradnji s inozemnim fakultetima (2012). Na IUC-u se u suorganizaciji Fakulteta političkih znanosti 1980-ih održavao i redoviti kurs posvećen novinarstvu, koji se 1990-ih nastavio održavati u obliku konferencije u suorganizaciji Sveučilišta u Zadru. Odjel za kulturu i komunikaciju Instituta za razvoj i međunarodne odnose u Zagrebu jedna je od rijetkih institucija koja još od sredine 1980-ih doprinosi razvoju discipline svojim istraživanjima, publikacijama i međunarodnim konferencijama.

Osnivanje odsjeka za novinarstvo i komunikaciju na sveučilištima u Hrvatskoj nakon 1990. dodatno je razvilo institucionalnu bazu za razvoj medija i komunikacije kao akademske discipline. Odsjek za novinarstvo osnovan je na Hrvatskim studijima 1996. (2005. preimenovan je u Odjel za komunikologiju), Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti osnovan je na Sveučilištu u Zadru 2002, Odsjek za komunikaciju na Sveučilištu u Dubrovniku 2004, a Odsjek za kulturalne studije osnovan je na Filozofskom fakultetu u Rijeci 2004. (Mataušić, 2007). Odsjek za novinarstvo i odnose s javnošću Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, kao prvi sveučilišni odsjek iz područja medijskih i komunikacijskih studija u Hrvatskoj, ostaje danas i jedini sveučilišni odsjek koji je zadržao novinarstvo u svom nazivu. Doktorski programi iz područja informacijske i komunikacijske znanosti osnovani su na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 2005. i na Sveučilištu u Osijeku 2012. (iako to sveučilište nema odgovarajući preddiplomski ili diplomski studij), a u suradnji s Filozofskim fakultetom u Zagrebu i Sveučilište u Zadru dodjeljivalo je doktorate iz informacijskih znanosti.

Znanstveni projekti. Rezultati pretraživanja baze znanstvenih projekata koje je financiralo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta¹ u listopadu 2012. pokazuju da udio znanstvenih projekata vezanih uz medijsko i komunikacijsko polje u ukupnom broju projekata iz područja društvenih znanosti iznosi 3,7%, dok je njihov udio u ukupnom broju projekata u području humanističkih znanosti 3,4%. Na interdisciplinarnost komunikacijskog polja upućuje raznolikost fakulteta na kojima se izvode projekti²

¹ Projekti su pretraživani na stranici: http://zprojekti.mzos.hr/Home_hr.htm. S obzirom na interdisciplinarnu narav polja komunikacijskih znanosti, pretraživanjem polja znanosti nisu se mogli pronaći svi projekti vezani uz komunikacijsko polje. Zbog toga su glavni kriterij pretrage bile ključne riječi vezane uz komunikacije i medije (komunikacija, mediji, diskurs, film...).

² Na Sveučilištu u Zagrebu: Fakultet političkih znanosti, Filozofski fakultet, Učiteljska akademija, Hrvatski studiji, Grafički fakultet, Fakultet organizacije i informatike; javni instituti:

te znanstvenih polja i grana prema kojima su takvi projekti kategorizirani.³ Od 21 projekta 11 ih je u društvenim, a 10 u humanističkim znanostima. Fakultet političkih znanosti uključen je s dva projekta u području društvenih znanosti (sociologija, politologija) te s jednim projektom u području humanističkih znanosti, a najveći broj projekata, njih sedam, odvija se na Filozofskom fakultetu u Zagrebu – jedan projekt iz područja društvenih znanosti (informacijske znanosti) te šest projekata iz humanističkih disciplina (uglavnom filologija i jedan projekt o filmu u polju znanosti o umjetnosti). Od svih navedenih znanstvenih projekata samo tri vode nastavnici čiji matični odsjeci ili katedre u imenu imaju informacijske znanosti. U tim projektima sudjeluje 159 znanstvenika i znanstvenih novaka.

Znanstvene udruge. U Hrvatskoj je registrirano 88 udruga koje u svojem imenu imaju komunikaciju, a ni jedna od njih ne navodi znanost kao svoju djelatnost. Pretraga registra znanstvenih udruga⁴ pokazala je da postoje samo dvije registrirane udruge povezane s komunikacijskim područjem koje kao svoju djelatnost navode znanost: Centar za istraživačko novinarstvo i Hrvatska udruga znanstvenih novinara.

Među udrugama koje su relevantne za disciplinu medijskih i komunikacijskih studija nalaze se Hrvatsko komunikacijsko društvo i Hrvatsko komunikološko društvo, koje se pojavljuju kao (su)izdavači znanstvenih časopisa *Medijske studije* (2011), *Informatologija* (od 1995, kod pokretanja časopisa 1969. g. glavni izdavač bio je Referalni centar Sveučilišta u Zagrebu, a kasnije je bilo još promjena, vidi Aparac i Pehar, 2010) i *Mediji, kultura i odnosi s javnostima* (2012). Iako se bavi znanstvenom djelatnošću, Hrvatsko komunikološko društvo nije registrirano kao znanstvena udruga, već kao udruga s literarnom djelatnošću, a Hrvatsko komunikacijsko društvo i Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu registrirana su za “ostale djelatnosti”.

Od navedenih društava Hrvatsko komunikološko društvo i Hrvatsko informacijsko i dokumentacijsko društvo zatražili su 2013. institucionalnu potporu za znanstvene udruge od Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta. Potpora je dodijeljena Hrvatskom komunikološkom društvu.⁵ Hrvatsko sociološko društvo osnovalo je 2013. godine sekciju za sociologiju medija, dok Hrvatsko filozofsko društvo ima sekciju za filozofiju medija.

Usprkos brojnosti različitih udruga koje pretendiraju na okupljanje znanstvene zajednice u ovom području, čini se da njihov učinak na kristalizaciju polja medi-

Hrvatski institut za povijest, Institut za međunarodne odnose, Institut za društvena istraživanja Ivo Pilar te Sveučilište u Zadru.

³ Politologija, sociologija, informacijske znanosti, filologija, znanost o umjetnosti, povijest, psihologija.

⁴ <http://www.appluprava.hr/RegistarUdruga/>. Pristupljeno 8. siječnja 2014.

⁵ <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=12723&sec=2139>. Pristupljeno 4. siječnja 2014.

ja i komunikacije izostaje, osim u dijelu koji se odnosi na objavljivanje znanstvenih časopisa. Također, podaci o datumu osnivanja, statutima, članovima i njihovu broju, sekcijama, djelatnostima, konferencijama, upravljačkim tijelima, ili načinu učlanjenja, članarinama itd. nisu javno dostupni, tj. stranice tih udruga ne postoje na internetu.

Sudjelovanje znanstvenika iz Hrvatske u međunarodnim znanstvenim udrugama vrlo je oskudno. Godine 2012. u najvećoj svjetskoj znanstvenoj udruzi, International Communication Association, bila je jedna članica iz Hrvatske, u europskoj krovnoj udruzi European Communication Research and Education Association bilo je ukupno šest članova, a u International Association for Media and Communication Research samo jedan član. Taj podatak ne pokazuje stvarnu međunarodnu aktivnost hrvatskih znanstvenika koji se bave navedenim temama, jer s obzirom na pokazanu interdisciplinarnost polja, oni vjerojatno sudjeluju u drugim disciplinarnim udrugama, o čemu nemamo podataka, ali svakako pokazuje nisku uključenost u europsku i svjetsku disciplinarnu maticu medijskih i komunikacijskih studija.

Ovaj kratki pregled institucionalnog razvoja polja medijskih i komunikacijskih studija jasno ukazuje na trend rasta broja sveučilišnih odsjeka, studijskih programa, akademskog nastavnog i znanstvenog osoblja te broja studenata nakon 1990. U nastavku ćemo analizirati ključni aspekt institucionalnog razvoja discipline, znanstvene časopise, a ta će nas analiza uvesti u drugi dio članka, u kojem ćemo na temelju analize sadržaja članaka objavljenih u odabranim relevantnim časopisima komparativno prikazati doprinos časopisa *Politička misao* razvoju discipline medijskih i komunikacijskih studija.

Znanstveni časopisi. U Hrvatskoj su znanstveni časopisi⁶ koji se bave medijima i novinarstvom osnovani tek nakon 1990. Iako je u Jugoslaviji postojalo nekoliko stručnih časopisa iz tog područja, ni jedan nije izlazio u Hrvatskoj (vidi Splichal, 1989a, 1989b), gdje su komunikacijske i medijske teme do tada bile uključene u šire društvenoznanstvene i humanističke časopise.

Budući da se komunikacijsko polje razvilo iz postojećih društvenih znanosti, posebno sociologije, političke znanosti i psihologije (Splichal, 1989a, 1989b), za konstruiranje uzorka za analizu sadržaja članaka iz područja medija i komunikacije korišteni su najutjecajniji društvenoznanstveni časopisi⁷ u Hrvatskoj od 1960-ih do danas. Među njima su *Naše teme* (izdavač je bio Centar CK SKH za idejno-teorijski rad) i *Kulturni radnik* (izdavač je bio Prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb), dva

⁶ Svi znanstveni časopisi u Hrvatskoj dostupni su na otvorenoj internetskoj stranici <http://hr-cak.srce.hr>.

⁷ Prva autorica ovog članka od navedenih časopisa (bila je ili još) je članica uredništava časopisa *Politička misao* (2009-2012, 2013-), *Medijska istraživanja* (1994-) i *Revija za sociologiju* (1996-2004).

časopisa koja su bila vrlo utjecajna u društvenim znanostima u socijalističkom razdoblju, a oba su prestala izlaziti 1990; *Politička misao*, glavni politološki časopis Fakulteta političkih znanosti, i *Revija za sociologiju*, glavni sociološki časopis koji izdaje Hrvatsko sociološko društvo. Od društvenoznanstvenih časopisa koji su pokrenuti nakon 1990. uključili smo časopis *Društvena istraživanja*, koji izdaje Institut za društvene znanosti Ivo Pilar i koji je jedini od cijelog uzorka indeksiran u Current contents.

Informatologia, prvi akademski časopis iz područja informacijskih znanosti, osnovana je 1969. (do 1990. naziva se *Informatologia Jugoslavica*). Od 1995. izdavač joj je Hrvatsko komunikološko društvo. Godina njezina pokretanja odabrana je za prvu godinu longitudinalne analize na temelju pretpostavke da je njezina pojava pozitivno utjecala na medijske i komunikacijske studije (iako je Splichal, 1989a, 1989b, nije percipirao kao komunikacijski relevantan časopis).

Prvi novi specijalizirani medijski časopis *Medijska istraživanja* počeo je izlaziti 1995. (samo djelomično institucionaliziran formalno akademski, izdavač je privatna Naklada medijska istraživanja, a pokrenut je u suizdavaštvu s Fakultetom političkih znanosti koji je s vremenom izgubio interes za podršku tom projektu). Časopis je indeksiran u brojnim međunarodnim znanstvenim bazama podataka. Časopis *Medianali* izdaje Sveučilište u Dubrovniku (počeo je izlaziti 2007), a uključen je u EBSCO-bazu znanstvenih časopisa. Izdavači su *Medijskih studija* Fakultet političkih znanosti i Hrvatsko komunikacijsko društvo, a izlazi od 2010.

Prikazani rast broja specijaliziranih časopisa u polju medija i komunikacije indicira vjerojatno povećanje broja objavljenih radova, a upravo prikazani časopisi čine naš odabrani uzorak za analizu sadržaja časopisa. U sljedećem dijelu članka prikazat ćemo trendove u disciplinarnim obilježjima komunikacijske discipline u Hrvatskoj u smislu preferiranih teorijskih i paradigmatičkih pristupa, istraživačkih tema, tipova istraživačkih pitanja, korištenih metoda, komparativno za uključene časopise. Nalazi će biti interpretirani u odnosu na obilježja disciplinarne matice SAD-a i zapadne Europe, koju kratko prikazujemo na početku jer teorijski utemeljuje operacionalizaciju kategorija za empirijsku analizu koja slijedi.

Teorijski i paradigmatički pristupi u komunikacijskom polju/disciplini

Za razliku od drugih znanstvenih disciplina u društvenim znanostima, u čijem je fokusu interesa prvenstveno sadržaj – društvo (sociologija) ili politika (političke znanosti), komunikacijske i medijske studije usmjerene su na analizu procesa (Craig, 1999). Komunikacijski proces i njegove institucionalizacije (mediji) mogu se promatrati iz različitih perspektiva, s obzirom na različite razine društvenih odnosa i društvenih grupa, posljedica i učinaka na pojedinca i društvo te na sam medijski i komunikacijski sustav. U disciplini medijskih i komunikacijskih studija mjesto na-

laze pristupi kao što su istraživanje novinarstva kao profesionalne prakse, političke ekonomije medija, medijskog prava i medijske politike, kulturalnih studija i analize medijskog teksta, bihevioristički pristupi o utjecajima koje mediji imaju na pojedince, teorije medija kao kulturalno definiranih (i definirajućih) tehnologija koje propituju ulogu komunikacijske tehnologije u društvenoj promjeni, kritički pristupi koji propituju ulogu medija i komunikacije u profiliranju i održavanju odnosa moći u društvu. Komunikacijske i medijske studije tako se mogu smatrati “praktičnom disciplinom” kojoj je cilj konceptualizirati teorije koje objašnjavaju komunikacijsku praksu (*ibid.*).

Upravo zbog toga što su mnoga saznanja o komunikacijskim procesima nastala u drugim, starijim disciplinama i znanostima, te se dugo smatralo da se razlike između znanstvene objektivnosti i humanističke hermeneutičke interpretacije neće moći premostiti, još uvijek postoji prijepor možemo li o komunikacijskim i medijskim studijama govoriti kao o disciplini ili samo kao o studijskom usmjerenju i polju.

Postoje različiti načini definiranja discipline komunikacijskih znanosti, a ni jedan nije neproblematičan u postavkama ili u operacionalizaciji za empirijsko istraživanje. Disciplina je, srećom, svjesna tih problema te se u nekoliko navrata bavila vlastitim disciplinarnim identitetom. Nakon “vrenja” koje je postalo očito u 1980-ima, nekoliko je tematskih brojeva časopisa bilo ključno u ovoj raspravi: 1983. objavljen je tematski broj časopisa *Journal of Communication* pod naslovom “Ferment in the Field”, tj. “Vrenje u polju”, pa ponovo 1993. pod naslovom “The Disciplinary Status of Communication Research”, a 2013. godine *International Journal of Communication* objavio je dva veća tematska bloka posvećena razvoju discipline u Latinskoj Americi i Europi. Pitanjima promjena u paradigmatiskim, teorijskim, metodološkim i epistemološkim pristupima discipline bavile su se konferencije i posebni zbornici (Darvin *et al.*, 1989; Donsbach, 2006; Craig, 2008; Pooley i Park, 2008; Jensen, 2012a). Ovdje nam je potreban kratak uvid u temeljne teorijske pravce i podjele kako bismo mogli definirati validne kategorije za analizu sadržaja hrvatskih članaka i kasnije teorijski generalizirati rezultate.

Komunikacijska disciplina ima vrlo nisku koherenciju “zajedničkog znanja”, pa se razina teorija srednjeg dometa ili mikroteorija ne čini praktičnom za naše komparativno utemeljenje:

Anderson (1996) analizirao je sadržaje sedam komunikacijskih teorijskih udžbenika i identificirao 249 različitih “teorija”, od kojih se 195 pojavilo u samo jednoj od sedam knjiga. To jest, samo 22% teorija pojavilo se u više od jedne knjige, a samo 18 od 249 teorija (7%) uključeno je u više od 3 knjige. Kad bi komunikacijska teorija uistinu bila polje, čini se vjerojatnim da bi se barem polovica udžbenika složila oko više od 7% temeljnih sadržaja. Čini se neizbježnim zaključak da komunikacijska teorija još uvijek nije koherentno istraživačko polje (Craig, 1999: 120).

Na višoj razini apstrakcije Craig (1999) razlikuje sedam teorijskih perspektiva ili istraživačkih tradicija koje se temelje na različitim shvaćanjima cilja komunikacije – retorička, semiotička, fenomenološka, kibernetička transmisija informacija, socijalno-psihološka, socio-kulturna i kritička tradicija.

Pietila i dr. (1990: 181-182) razlikuju tri glavne intelektualne struje u razvoju polja masovnih komunikacija: euro-američku maticu društvenoznanstvenih, biheviorističkih, uglavnom kvantitativnih istraživanja kojima je u interesu pojedinačno ili grupno ponašanje; francusku struju koja započinje Barthesovom semiotikom utemeljenom na strukturalizmu i poststrukturalizmu u književnosti i lingvistici; te njemačku struju koja uključuje i humanistički i društvenoznanstveni pristup.

Prvom generacijom znanstvenog proučavanja medija i komunikacije smatra se sociologija masovne komunikacije koja nastaje u SAD-u od 1930-ih do sredine 1950-ih, dok je druga generacija – medijske studije – nastajala u Britaniji od sredine 1960-ih do sredine 1970-ih kao ogranak kulturalnih studija. Prva europska generacija s (privremenom) američkom adresom koja čini treći stup u povijesnom nastanku discipline jest, od 1930-ih, kritička teorija Frankfurtske škole, izgrađena na njemačkoj sociologiji i filozofiji (Scannell, 2012). Podjela na društvenoznanstvene i humanističke pristupe počinje se prevladavati interdisciplinarnom konvergencijom pristupa koja započinje osamdesetih godina (Jensen, 2012b).

Razlike između humanističkih i društvenih znanosti tradicionalno su epistemološke i metodološke. Humanistički pristupi više se zanimaju za tekst nego za ljude i empirijski svijet, i uključuju filozofiju, lingvistiku, semiotiku i književnu teoriju. S druge strane, “društvenoznanstvena teorija, kako je bila shvaćena sredinom dvadesetog stoljeća, traži nešto sasvim drugo: sistematske modele i kauzalna objašnjenja fenomena koji su empirijski provjerljivi” (Craig, 2006: 10). Tim dvama pristupima pridružuje se i treći, koji dopunjuje tripartitnu shemu društvenih znanosti, interpretativnih pristupa i kritičke analize (Fink i Gantz). Taj tris ponekad nalazimo i pod različitim nazivima – “empiricizam, hermeneutika i kritička teorija” (Craig, 1989: 117) ili “empiricizam, konstrukcionizam, kritička teorija” (Hesmondhalgh i Toynbee, 2008: 7). Prevladavajući društvenoznanstveni pristup – “dominantnu paradigmu” (Gitlin, 1974), “teorijsku ideologiju vrijednosne neutralnosti” (Hall, 1989), “ortodoksni konsenzus” (Giddens, 1989) – obilježavaju naturalizam (ili pozitivizam te postpozitivizam, znanost koja istražuje ono što stvarno postoji), društvena uzročnost i funkcionalizam (*ibid.*). Kritička teorija “u uobičajenom smislu ... uključuje progresivan politički *praxis* utemeljen u radikalnoj društveno-povijesnoj analizi” u kojoj “nalazimo istraživanja u cijelom političkom spektru od relativno “tvrđog” marksizma (npr. Smythe i Dinh, 1983) pa do liberalnog pluralizma” (Craig, 1989: 117; 120, ft. 11). Oni pristupi koji u pravilu ne generaliziraju izvan specifičnih tekstova (u medijskim studijama svaki se medijski sadržaj smatra tekstom) ili

pojedinačnih fenomena spadaju u interpretativni/humanistički/hermeneutički/konstrukcionistički pristup. Tu su ubrojani i članci na granici komunikacijske discipline iz filozofije, književnosti, umjetnosti i lingvistike.

Još uvijek je najtransparentnija i empirijski najkorisnija tipologija metateorijskih pristupa Burrelova i Morganova (1979) tipologija socioloških paradigmi, koja je primjenjiva i na komunikaciju (Rosengren, 1983, 1989). U našem istraživanju koristili smo Burrelovu i Morganovu (1979) kategorizaciju za kodiranje dominantnih paradigmatičkih pristupa u analiziranim člancima. Tipologija (sasvim pojednostavljeno) uključuje četiri paradigme koje se temelje na dvjema glavnim dimenzijama: pretpostavkama o prirodi društva (koje može biti regulativno ili konfliktno) i pretpostavkama o prirodi društvene znanosti (koja može biti objektivna ili subjektivna). Dvije paradigme (za analizu teorijskih pristupa) koje smatraju društvo konfliktnim jesu radikalno humanistička i radikalno strukturalistička paradigma. Te paradigme uključuju ono što obično smatramo kritičkom teorijom, gdje radikalni strukturalizam (objektivna znanost) uključuje klasični marksizam, a radikalni humanizam (subjektivna ili interpretativna znanost) uključuje Frankfurtsku školu i britanske kulturne studije (Burrel i Morgan, 1979: 28; Rosengren, 1983). Rosengren (1983) naglašava teškoće u kategorizaciji kritičkih pristupa na temelju subjektivno-objektivne dimenzije. Slijedom toga, pojednostavnili smo kategorizaciju tako da obje te kategorije čine jednu kategoriju kritičkih pristupa. Regulativni pristup društvu s objektivnim razumijevanjem znanosti formira dominantnu društvenoznanstvenu paradigmu. Regulativni pristup društvu sa subjektivnim razumijevanjem znanosti formira interpretativnu paradigmu.

Iako danas možemo primijetiti konvergenciju društvenoznanstvenih i humanističkih pristupa (Jensen, 2012b: 18), kao i suprotnosti kvantitativnih i kvalitativnih pristupa kroz nove pristupe miješanih metoda, navedena tripartitna podjela i dalje prevladava u širokoj identifikaciji istraživačkih tradicija i stoga je najkorisnije heurističko pomagalo za kategorizaciju povijesti paradigmatičkih usmjerenja u komunikacijskim i medijskim studijama u Hrvatskoj te za njihovu usporedbu sa svjetskim disciplinarnim tokovima.

Pojam administrativno-normativno u tekstu upotrebljavamo kao zajednički naziv za one članke koji ne pripadaju ni jednom od navedenih usmjerenja, koji su ateorijski i neempirijski i koji često pokazuju i određenu paternalističko-normativnu dimenziju, pa su kao takvi zapravo neznanstveni. Splichal je (1989a, 1989b) karakter (većine) radova u komunikacijskoj disciplini u socijalističkom razdoblju označio "administrativno-normativnim" odnosno pokazao da se radi o radovima koji su ateorijski i neempirijski, pretežito normativnog (paternalističkog) pristupa. Donshbach je za sličnu kategoriju upotrijebio pojam "laički", tj. nestručni.

Dizajn istraživanja intelektualnih obrisa discipline

U dijelu istraživanja koji nastoji ocrtati intelektualna obilježja discipline na temelju teorija, paradigmi i tema koje ju angažiraju slijedimo pristup onih koji o znanstvenoj disciplini prosuđuju na temelju radova objavljenih (uglavnom) u časopisima (Splichal, 1989a, 1989b; Potter i dr., 1993; Fink i Gantz, 1996; Bryant i Mirion, 2004; Feeley, 2008; Chung i dr., 2012). Metoda izabrana za longitudinalni pogled na disciplinu analiza je sadržaja članaka o komunikaciji i medijima objavljenih u časopisima društvenih znanosti i onih posvećenih medijima i komunikaciji u periodu od 1969. do 2011.

Istraživački dizajn. Istraživanje povijesti i sadašnjosti intelektualnih obrisa discipline/polja komunikacijskih i medijskih studija provedeno je metodom kvantitativne analize sadržaja na uzorku članaka koji se bave komunikacijskim temama u društvenoznanstvenim i komunikacijskim ili medijskim časopisima u Hrvatskoj, objavljenih između 1969. i 2011. godine. Odabir časopisa detaljnije je prikazan i obrazložen u prethodnom odjeljku o institucionalnom razvoju discipline.

Uzorak se sastoji od objavljenih članaka, koji su jedinice analize, u razdoblju od 1969. do 2011. sa sistematskim skokom od dvije godine (22 godine u razdoblju od 42 godine). Uključeni su svi članci punog formata koji se bave komunikacijom, medijima ili novinarstvom u odabranim društvenoznanstvenim časopisima i svi članci objavljeni u trima medijskim časopisima. Nisu uključeni prikazi, izvještaji s konferencija i izlaganja na skupovima. Ukupni uzorak čini 481 članak, odnosno 57,8% ukupnog broja članaka (832) objavljenih od 1969. do 2011. u odabranim časopisima. To smatramo dovoljnim da bismo uzorak smatrali reprezentativnim za čitav period.

Instrument. Istraživanje je provedeno na temelju unaprijed definirane kodne matrice od 19 varijabli, koja je prilagođavana u procesu kodiranja i nakon testiranja pouzdanosti, a rezultati su pohranjeni u bazu podataka u programu Excel. Istraživanje Pottera i drugih (1993) poslužilo je kao temelj za razvoj instrumenta, a varijable iz njihova istraživanja američkih komunikacijskih časopisa proširene su odnosno pojednostavljene ovisno o istraživačkim ciljevima i specifičnim okolnostima našeg istraživanja. Svi članci u uzorku analizirani su s obzirom na tematsko usmjerenje, istraživački i teorijski pristup, kategorizaciju članka i afilijaciju autora. Članci koji su navodili teorijske pristupe (N=116) svrstani su u jedan od triju navedenih paradigmatičkih skupova. Kategorizacija teorija u pristupe dodatno je provjerena konzultacijama s inozemnim kolegama, na čemu im zahvaljujemo. Ovdje treba naglasiti da smo svjesne da svaka jednoznačna kategorizacija kompleksnih fenomena (kao što su teorijski pristupi), a koja je nužna za analizu sadržaja, odsijeca dio značenja. Zato je za buduće analize teorijskih obilježja komunikacijske discipline u Hrvatskoj nužna upotreba i interpretativnih metoda.

Kodiranje je provedeno u nekoliko etapa: nakon početnog kodiranja koje je provela druga autorica temeljem preliminarne kodne matrice, instrument je kroz daljnje etape kodiranja doradivan u dogovoru obje autorice. Ovo je prvo istraživanje te vrste u Hrvatskoj pa je bila potrebna prilagodba Potterove matrice specifičnostima hrvatskog konteksta. Validnost je osigurana metodom “žirija” koji su činile obje autorice. Zbog specifične prirode predmeta istraživanja koja traži akumulirano znanje o komunikacijskoj disciplini za proces kodiranja teorijskih aspekata, autorice smatraju da je “konsenzus žirija” u ovom slučaju najprikladniji oblik testa pouzdanosti.

Podaci su prikupljeni i kodirani 2012. godine i analizirani u SPSS-u, koristeći se većinom deskriptivnom statistikom jer su preniske očekivane frekvencije zbog velikog broja kategorija onemogućile testiranje značajnosti određenih zanimljivih veza varijabli.

Istraživačka pitanja. Budući da se radi o prvom sustavnom istraživanju intelektualnih obrazaca discipline u Hrvatskoj, postavili smo nekoliko istraživačkih pitanja koja bi trebala omogućiti uvid u temeljni karakter discipline:

IP 1 Koje su karakteristike rasta discipline?

IP 2 Koje teme angažiraju istraživače i kako se one mijenjaju kroz vrijeme?

IP 3 Kakva je znanstvena kvaliteta objavljenih članaka i časopisa?

IP 4 Koje teorijske i paradigmatске pristupe možemo prepoznati u Hrvatskoj te možemo li ih usporediti sa svjetskim tokovima znanosti?

Ta pitanja postavljamo u ovom članku s komparativnim ciljem kako bismo istražili kakvu je ulogu u različitim vremenima časopis *Politička misao* (u usporedbi s drugim odabranim časopisima) imao u razvoju komunikacijskih i medijskih studija. Pomoću navedenih istraživačkih pitanja u ovom radu želimo odgovoriti i na sljedeća pitanja:

- Koliki je doprinos časopisa *Politička misao* ukupnoj disciplinarnoj produkciji u Hrvatskoj u periodu 1969-2011?
- Kakav je karakter časopisa *Politička misao* s obzirom na istraživački fokus (teme)?
- Kakav je teorijski i paradigmatški karakter časopisa *Politička misao*?
- Tko su glavni autori koji objavljuju u časopisu *Politička misao* i iz kojih institucija dolaze?

Rezultati: komunikacijske i medijske studije u Hrvatskoj

Rast discipline. Istraživanje pokazuje porast broja radova i veću tematsku raznolikost, posebice u posljednjem analiziranom desetljeću. Tablica 1 na sljedećoj stranici pokazuje udjele u uzorku članaka objavljenih u odabranim časopisima.

Tablica 1. Udio objavljenih članaka i časopisa u analiziranom uzorku (N=481, 1969-2011)

Ime časopisa, godine početka izdavanja, periodičnost	1969-1979.	1980-1989.	1990-1999.	2000-2011.	Ukupno
<i>Informatologia</i> 1969 -, 4	2 (6%)	33 (45,8%)	43 (41%)	95 (37%)	173 (36%)
<i>Medijska istraživanja</i> 1995 -, 4	0	0	37 (35%)	59 (23%)	96 (20%)
<i>Medianali</i> 2007 -, 2	0	0	0	69 (27%)	69 (14,3%)
<i>Medijske studije</i> 2010 -, 2	0	0	0	6 (2%)	6 (1,2%)
<i>Politička misao</i> 1964 -, 4	5 (12%)	15 (20,8%)	15 (14%)	19 (7%)	54 (11,2%)
<i>Revija za sociologiju</i> 1971 -, 4	1 (2%)	0	5 (4%)	1 (0,4%)	7 (1,5%)
<i>Društvena istraživanja</i> 1992 -, 4	0	0	5 (4%)	11 (4%)	16 (3,3%)
<i>Kulturni radnik</i> 1948-1989, 12	10 (24%)	14 (19,4%)	0	0	24 (5%)
<i>Naše teme</i> 1957-1989, 12	26 (62%)	10 (14%)	0	0	36 (7,5%)
Ukupno	42 (9%)	72 (15%)	105 (22%)	260 (54%)	481 (100%)

U 1970-ima brojem radova dominiraju *Naše teme* i *Kulturni radnik*, a nakon njih slijedi *Politička misao*. Među relativno malobrojnim časopisima uloga *Informatologije Jugoslavice* marginalna je sa samo 2 objavljena rada, dok su *Naše teme* objavile čak 62% svih članaka. *Informatologia* se u već u 1980-ima profilira kao časopis koji objavljuje najveći broj članaka s medijskom i komunikacijskom tematikom, na drugom su mjestu *Politička misao* i *Kulturni radnik*, dok se uloga *Naših tema* (ili njihova uređivačka politika) mijenja, te se broj članaka iz ovog područja uvelike smanjuje. Dok svako desetljeće pokazuje znatan porast broja objavljenih članaka i njihove kvalitete (mjereno brojem članaka koji imaju teorijsko ili empirijsko usmjerenje), 1990-e jedino su desetljeće u kojem je zabilježeno samo manje povećanje broja članaka, usprkos tome što je broj članaka povećan izlaskom prvog časopisa posvećenog medijima i novinarstvu. *Medijska istraživanja* odmah zauzimaju drugo mjesto po broju članaka (na prvom je i dalje, a tu će ostati i nakon 2000, *Informatologia*). S jednakim brojem radova kao i u ranijem desetljeću udio

Političke misli se smanjuje, a taj trend nastavlja se i nakon 2000. godine. U posljednjem desetljeću više je nego udvostručen ukupni broj radova s tom temom, pa oni u uzorku čine 54%. Iako je u tom desetljeću u *Političkoj misli* objavljeno više članaka nego u prethodnom, časopis danas zauzima četvrto mjesto po broju radova iz područja, iako i dalje prednjači pred drugim analiziranim nemedijskim časopisima u društvenim znanostima. *Politička misao* najviše je pridonijela u razdoblju 1980-1989, prije nastanka specijaliziranih medijskih časopisa.

Zanimljiva je marginalna uloga socioloških časopisa, *Revije za sociologiju* i *Društvenih istraživanja*, u cijelom analiziranom periodu. U posljednjem desetljeću dominaciju preuzimaju časopisi namijenjeni komunikaciji i medijima, iako je udio članaka objavljenih u časopisu *Informatologia* (koji je usmjeren na komunikacijske i informacijske znanosti pa obuhvaća i discipline i teme iz informacijskih znanosti, primjerice bibliotekarstvo itd.) i dalje na prvom mjestu i predstavlja 37% ukupno objavljenih radova od 2000. do 2011.

Tablica 2. Istraživački fokus, svi časopisi (1969-2011, N=481, 2000-2011, N=260)⁸

Tema	Svi časopisi 2000-2011.	Svi časopisi 1969-2011.
Medijska industrija	21 (8,1%)	51 (10,6%)
Proizvodnja medijskih poruka	35 (13,5%)	5 (1,04%)
Sadržaj poruka	27 (10,4%)	41 (8,5%)
Analiza publika	15 (5,8%)	25 (5,2%)
Medijski efekti	19 (7,3%)	31 (6,4%)
Regulacija medija	17 (6,5%)	30 (6,2%)
Interpersonalna komunikacija	25 (9,6%)	39 (8,1%)
Organizacijska komunikacija	13 (5%)	30 (6,2%)
Politička komunikacija	26 (10%)	60 (12,5%)
Odnosi s javnostima i marketinška komunikacija	33 (12,7%)	37 (7,7%)
Informacijski sustavi	12 (4,6%)	32 (6,7%)
Ostalo	17 (6,5%)	55 (11,4%)
Ukupno	260 (100%)	481 (100%)

⁸ Zbog preglednosti podataka u ovu su tablicu uključene samo najčešće kategorije. Kategorije s manjom frekvencijom (N manji od 25) spojene su u kategoriju ostalo. Kategorija "medijski

Najčešće je tematsko područje na ukupnom uzorku i u svim razdobljima politička komunikacija, koja je postala dominantna tema u 1980-ima. Politička komunikacija jedna je od šest najčešćih tema u svim analiziranim časopisima, a u *Političkoj misli* to je očekivano tema s najvećim udjelom analiziranih radova (27,8%) u usporedbi s ostalim časopisima. Unutar teme političke komunikacije najveći dio radova objavljen je u *Informatologiji* (40%), a 25% svih radova iz političke komunikacije objavljeno je u *Političkoj misli*, što je značajan udio s obzirom na to da komunikacija nije primarna disciplina kojom se časopis bavi. To je ipak jedini od općenitih društvenih časopisa koji u uređivačkoj politici kao poželjne teme uključuje medijske i kulturalne studije.

Iako su u ukupnom uzorku teme podjednako zastupljene, među časopisima se mogu prepoznati subdisciplinarni naglasci. U našem uzorku 82,1% svih radova iz područja interpersonalne komunikacije objavljeno je u *Informatologiji*, kao i većina članaka iz organizacijske komunikacije (56,7%) te informacijskih sustava (46,9%). Regulacija medija tema je o kojoj je najviše članaka objavljeno u *Medijskim istraživanjima*, gdje su među prominentnim temama još i proizvodnja medijskih poruka (40%), informacijski sustavi (34,4%) i medijska industrija (29,4%).

Proizvodnja medijskih poruka i odnosi s javnostima i komunikacija u marketingu postale su dominantne teme u posljednjem desetljeću, što objašnjavamo pojavom medijskih časopisa koji se većinom bave novinarstvom te naglim razvojem struke odnosa s javnošću nakon 2000. Iako se (jedini u Hrvatskoj) Odsjek za novinarstvo i odnose s javnostima nalazi na Fakultetu političkih znanosti, *Politička misao* nije značajnije doprinijela odnosima s javnostima udjelom svojih radova (2,7% unutar teme, a 1,9% među radovima časopisa), već su za kvantitativni razvoj znanstvene produkcije u tom području najzaslužniji časopisi *Informatologia* i *Medianali*. Budući da ni za jedan od analiziranih časopisa nemamo podatke o broju neprihvaćenih radova ni o njihovim temama, teško je procijeniti jesu li ti radovi neprihvaćeni u časopisu ili autori ne smatraju *Političku misao* relevantnim medijem za svoj rad.

Najveći broj analiziranih radova nema ni teorijski ni empirijski karakter (tako 58,2% svih radova u uzorku možemo ubrojiti u “administrativno-normativne”, empirijskih je radova 26,4%, a teorijskih 24,2%, što je tek nešto bolje od Splichalova nalaza za jugoslavenski uzorak od 18,7% pretežno empirijskih članaka (1989a, 1989b). Američki uzorak članaka u masovnoj komunikaciji na sličnom vremenskom

sustavi” uključena je u političku komunikaciju, a kategorija “medijski efekti na pojedince i grupe” spojena je u istu kategoriju “medijski efekti” zajedno s kategorijom “medijski efekti na institucije, društvo ili kulturu”. U kategoriju “ostalo” rekodirane su sljedeće kategorije: medijske ličnosti, distribucija medijskih poruka, masovna kultura, informacijsko društvo, metateorija, metodologija, ostalo.

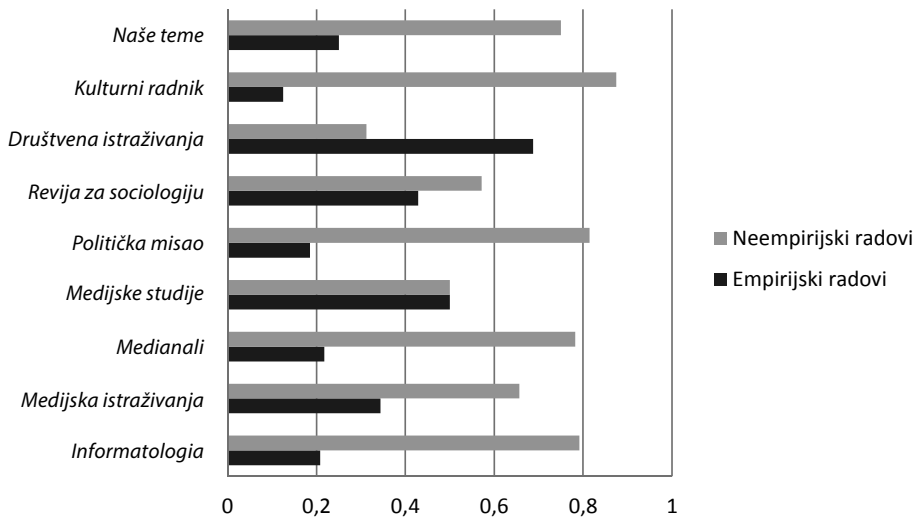
Tablica 3. Znanstveno utemeljenje članaka prema časopisima (N=481, 1969-2011)

	Teorija, hipoteza i test hipoteze	Empirijsko pitanje i hipoteza	Empirijsko pitanje bez hipoteze i teorije	Teorija bez empirijskog istraživanja	Bez teorije i empirijskog istraživanja	Empirijsko istraživanje i teorija, ali bez jasnih poveznica
<i>Informatologia</i>	2 (1,2%)	7 (4,0%)	26 (15,0%)	27 (15,6%)	109 (63,0%)	2 (1,2%)
<i>Medijska istraživanja</i>	9 (9,4%)	4 (4,2%)	10 (10,4%)	11 (11,5%)	51 (53,1%)	11 (11,5%)
<i>Medianali</i>	0	7 (10,1%)	8 (11,6%)	4 (5,8%)	50 (72,5%)	0
<i>Medijske studije</i>	0	0	1 (16,7%)	1 (16,7%)	2 (33,3%)	2 (33,3%)
<i>Politička misao</i>	1 (1,9%)	0	5 (9,3%)	14 (25,9%)	30 (55,6%)	4 (7,4%)
<i>Revija za sociologiju</i>	2 (28,6%)	1 (14,3%)	0	2 (28,6%)	2 (28,6%)	0
<i>Društvena istraživanja</i>	2 (12,5%)	2 (12,5%)	4 (25,0%)	0	5 (31,3%)	3 (18,8%)
<i>Kulturni radnik</i>	0	0	1 (4,2%)	10 (41,7%)	11 (45,8%)	2 (8,3%)
<i>Naše teme</i>	0	0	9 (25,0%)	5 (13,9%)	20 (55,6%)	2 (5,6%)

uzorku nalazi 87% članaka empirijskog karaktera (Potter i dr., 1993). Istraživanje u Hrvatskoj pokazuje pozitivan pomak u svakom desetljeću, dok se nakon 2000. vide naznake porasta broja teorijski utemeljenih empirijskih radova (što se smatra najkvalitetnijom vrstom znanstvenih radova, posebno unutar društvenoznanstvene paradigme, cf. Potter i dr., 1993). Među člancima koji primjenjuju empirijski pristup, najčešće istraživane teme su sadržaj poruka (17,3%), analiza publika (16,5%) i proizvodnja poruka (15%). Prve dvije tematske kategorije jedine su u kojima su empirijski radovi u većini.

Kvantitativna istraživanja javljaju se u člancima već u 1970-ima. Većina empirijskih članka (ukupno ih je 127 ili 26,4%) koristi se kvantitativnim podacima (njih 69%), a najčešće su metode anketa (45,7%) i analiza sadržaja (21,3%). Većina ostalih metoda pojavljuje se tek u posljednjem desetljeću (kad je značajna i upotreba intervjua, 6,3% ukupnog uzorka). Miješane metode prisutne su u 11,8% članaka, većinom kao kombinacija kvantitativnih i kvalitativnih metoda, a značajnije su prisutne tek nakon 2000. Kvalitativni podaci upotrebljavaju se od 1980-ih, ali s najvećom frekvencijom u posljednjem desetljeću (92,3%).

Grafikon 1. Udio empirijskih i neempirijskih radova po časopisima (1969-2011) (N=481)

Najveći udio teorijskih radova objavljuje se u *Medianalima* i *Informatologiji* (72,5% i 63%), a najmanje u *Reviji za sociologiju* (28%, iako je vrlo mali broj radova u uzorku tog i nekih drugih časopisa prepreka za donošenje širih generalizacija o njihovoj uređivačkoj politici). *Politička misao* ima oko polovice takvih radova, što je svrstava u grupu s *Medijskim istraživanjima* i nekadašnjim časopisima *Kulturnim radnikom* i *Našim temama*. *Politička misao*, *Revija za sociologiju* i *Kulturni radnik* dodatno se izdvajaju u zajedničku skupinu po visokom udjelu teorijskih radova. Longitudinalni podaci pokazuju da se karakter časopisa u tim pitanjima sporo mijenja.

U ukupnom uzorku najčešće se spominje kritička teorija koja s marksizmom, teorijom javne sfere, kulturnim studijima, feminističkim teorijama, Frankfurtskom školom i teorijom hegemonije konstruira kritički pristup. Najčešće su spominjane teorije unutar društvenoznanstvenog pristupa agenda-setting, matematička teorija komunikacija, modeli medijskih sustava prema Hallinu i Manciniju i teorije medijskih efekata. Teorije aktivnih publika, hermeneutika i semiotika najčešće su zastupljene u interpretativnom pristupu. Ukupno su spomenute 144 različite teorije, što dokazuje raspršenost i slabu koherenciju komunikacijskog polja i u Hrvatskoj (cf. Craig, 1999).

U *Političkoj misli* autori se najčešće pozivaju na teorije javne sfere (u vezi s kojima se najviše citira Habermas), funkcionalističke teorije i kibernetičke teorije komunikacije, što odudara od slike koju daje ukupan uzorak svih časopisa, s kritičkom teorijom na koju se autori najčešće pozivaju u teorijskim radovima.

Tablica 4. Frekvencije najčešćih teorijskih pristupa u svim časopisima i *Političkoj misli* komparativno u razdoblju 1969-2011.⁹

	Svi časopisi	<i>Politička misao</i>
Agenda-setting	8	2
Aktivne publike	3	0
Četiri teorije o tisku	4	2
Dvostupanjski tijek komunikacije	2	0
Feminističke teorije	3	0
Funkcionalističke teorije	6	3
Hermeneutika	3	1
Ideološki državni aparati	1	1
Institucionalna paradigma	2	0
Interakcijski model medijskih sustava	1	1
Kibernetička teorija komunikacije	10	3
Konstruktivizam	1	1
Kritička teorija	18	0
Kritička teorija Frankfurtske škole	3	1
Kultura vijesti	2	0
Kulturne studije	8	2
Lasswellov komunikacijski proces	2	2
Modeli medijskih sustava	5	0
Orijentalizam	1	1
Politička ekonomija komunikacije	1	1
Semiotika	3	0
Simbolički interakcionizam	3	1
Socijalna konstrukcija zbilje	2	1
Socijalno-konfliktni model	1	1
Spirala šutnje	2	0

⁹ Varijable teorija kodirane su kao otvorene varijable, a kategorizacija je napravljena naknadno. Rezultati uključuju sve razine teorija, od makroteorija do teorija srednjeg dometa. Budući da autori često imenuju više od jedne teorije, broj teorija koje su eksplicitno spomenute u radovima ne odgovara broju članaka koji se koriste teorijom (N=116). Teorija se ukupno spominje 242 puta. Ukupno 144 različite teorije spominju se u ukupnom uzorku svih članaka. U ovoj tablici navedene su samo teorije koje se spominju više od 2 puta u ukupnom uzorku i sve teorije koje se spominju u radovima u *Političkoj misli* u navedenom razdoblju.

Teorija diskursa	1	1
Teorija hegemonije	3	1
Teorija indirektnog utjecaja	1	1
Teorija koristi i zadovoljenja	2	0
Teorija kultivacije	3	0
Teorija magičnog metka	1	1
Teorija medija	5	0
Teorija modeliranog ponašanja	1	1
Teorija o ograničenim učincima	4	0
Teorija uokviravanja (framing)	3	0
Teorija sistema	4	1
Teorija učenja	2	0
Teorija značenja	1	1
Teorije javne sfere	8	3
Teorije medijskih efekata	5	0

Jedno od najnovijih istraživanja, koje je obuhvatilo četiri najvažnija međunarodna časopisa, pokazalo je središnje mjesto teorije uokviravanja (*framing theory*), koja je imala najveći broj spominjanja i najveći broj veza s drugim teorijama (Chung i dr., 2012). Nakon toga su, po redoslijedu spominjanja, teorija *priminga* (*priming theory*), teorija kultivacije (*cultivation effect*), definiranje agende (*agenda setting theory*), model vjerojatnosti elaboracije (ELM, *elaboration likelihood model*), teorija upotrebe medija za zadovoljenje potreba (*uses and gratifications theory*), efekt trećeg (*third-person effect*), društveno-kognitivna teorija (*social cognitive theory*), teorija osobne efikasnosti (*self-efficacy theory*) i teorija socijalnog kapitala (*social capital theory*). Teorija uokviravanja (*framing*) pokazala se najutjecajnijom ne samo u podgrupi članaka identificiranih s teorijom masovne komunikacije nego i u podgrupi interpersonalne komunikacije, pa Chung i drugi (2012) smatraju da je to pokazatelj početka prevladavanja povijesnog jaza između tih dvaju glavnih subdisciplinarnih usmjerenja komunikacijske discipline.

Kad se uzmu u obzir samo članci koji spominju teoriju ili teorije (116 članaka ili 24,12% ukupnog uzorka), koji su kategorizirani u tri pristupa (kritički, interpretativni/humanistički i društvenoznanstveni), najviše članaka nalazi se u području društvenoznanstvenog pristupa (61%). Longitudinalna analiza pokazuje da broj članaka s teorijom također raste s ukupnim brojem objavljenih članaka, međutim u posljednjem desetljeću članci koji ne spominju teoriju još su uvijek u velikoj većini (79,6%). Povećava se udio članaka s društvenoznanstvenim pristupom (nijedan u 1960-ima,

Tablica 5. Paradigmatska usmjerenja časopisa (samo članci s teorijom, N=116), 1969-2011.

	Kritička	Interpretativna/ humanistička	Društvenoznanstvena
<i>Informatologija</i>	6 (19%)	5 (16%)	20 (65%)
<i>Medijska istraživanja</i>	5 (16%)	2 (6%)	24 (77%)
<i>Medianali</i>	0	1 (25%)	3 (75%)
<i>Medijske studije</i>	3 (75%)	0	1 (25%)
<i>Politička misao</i>	5 (26%)	3 (16%)	11 (58%)
<i>Revija za sociologiju</i>	0	0	4 (100%)
<i>Društvena istraživanja</i>	0	0	5 (100%)
<i>Kulturni radnik</i>	9 (75%)	1 (8%)	2 (17%)
<i>Naše teme</i>	6 (86%)	0	1 (14%)

45% u 1970-ima i 72% u 2000-ima). Interpretativni/humanistički pristup pojavljuje se od 1980-ih, a članke iz 1960-ih i 1970-ih većinom karakterizira kritički pristup.

Devetnaest članaka objavljenih u *Političkoj misli* u analiziranom periodu može se svrstati u teorijski utemeljene analize koje se na temelju teorija koje navode/koriste mogu identificirati ili s kritičkom teorijom, ili s interpretativnim pristupom ili s društvenoznanstvenim pristupom. Iako bi se zbog predrasude o ideološkom utemeljenju discipline moglo pretpostaviti da će u tom časopisu prevladavati kritička teorija (koja, podsjećamo, u hrvatskoj inačici, osobito prije 1990, uključuje i marksističku teoriju), najveći broj svih članaka pripada društvenoznanstvenom pristupu, od toga njih pet između 1971. i 1987. Samo se tri teksta (iz 1987) mogu ubrojiti u interpretativnu paradigmu, dok kritičku paradigmu predstavlja pet radova, dva iz 1987. i tri rada objavljena nakon 2000. godine. U tablici 4 na str. 149-150 nalazi se popis teorija koje se najčešće spominju u svim analiziranim časopisima i u *Političkoj misli* i koji može naznačiti kako su konstruirani paradigmatski pristupi.

Tablice 6 i 7 na sljedećoj stranici govore o praksama kategorizacije radova s obzirom na njihov empirijsko-teorijski karakter, u ukupnom uzorku i nakon 2000. godine. U oba razdoblja najveći udio radova kategoriziran je kao znanstveni rad, ali po svojim karakteristikama (bez empirije i bez teorije) pripadaju ateorijskom (prema Splichalu administrativno-normativnom) tipu radova. Isto vrijedi i za jedan dio časopisa kad se kategorije promatraju pojedinačno, osim za *Medijska istraživanja*, *Medijske studije*, *Reviju za sociologiju* i *Društvena istraživanja*, kod kojih znanstveni ateorijski radovi ne čine većinu objavljenih radova. Iako je ustanovljen razvoj discipline i u kvalitativnom smislu većeg broja empirijskih radova, iz ovog pregleda nameće se zaključak da sami časopisi ne mijenjaju značajno karakter radova nakon 2000.

Tablica 6. Vrsta radova s obzirom na kategorizaciju i empirijsko-teorijski karakter prema časopisu u razdoblju 1969-2011. (N=481)

	Znanstveni			Ostali		
	Empirijski	Teorijski	Ateorijski	Empirijski	Teorijski	Ateorijski
<i>Informatologia</i>	37 (21,4%)	25 (14,5%)	80 (46,2%)	0	2 (1,2%)	29 (16,8%)
<i>Medijska istraživanja</i>	34 (35,4%)	11 (11,5%)	27 (28,1%)	0	0	24 (25%)
<i>Medianali</i>	15 (21,7%)	4 (5,8%)	50 (72,5%)	0	0	0
<i>Medijske studije</i>	3 (50%)	1 (16,7%)	2 (33,3%)	0	0	0
<i>Politička misao</i>	9 (16,7%)	12 (22,2%)	28 (51,9%)	1 (1,9%)	2 (3,7%)	2 (3,7%)
<i>Revija za sociologiju</i>	3 (42,9%)	2 (28,6%)	1 (14,3%)	0	0	1 (14,3%)
<i>Društvena istraživanja</i>	11 (68,8%)	0	3 (18,8%)	0	0	2 (12,5%)
<i>Kulturni radnik</i>	0	0	0	3 (12,5%)	10 (41,7%)	11 (45,8%)
<i>Naše teme</i>	0	0	0	11 (30,6%)	5 (13,9%)	20 (55,6%)
Ukupno	112 (23,3%)	55 (11,4%)	191 (39,7%)	15 (3,1%)	19 (4%)	89 (18,5%)

Tablica 7. Vrsta radova s obzirom na kategorizaciju i empirijsko-teorijski karakter prema časopisu nakon 2000. (N=260, 2000-2011)¹⁰

	Znanstveni radovi			Ostali radovi		
	Empirijski	Teorijski	Ateorijski	Empirijski	Teorijski	Ateorijski
<i>Informatologia</i>	26 (27,4%)	6 (6,3%)	39 (41,1%)	0	1 (1,1%)	23 (24,2%)
<i>Medijska istraživanja</i>	30 (50,8%)	7 (11,9%)	16 (27,1%)	0	0	6 (10,2%)
<i>Medianali</i>	15 (21,7%)	4 (5,8%)	50 (72,5%)	0	0	0
<i>Medijske studije</i>	3 (50%)	1 (16,7%)	2 (33,3%)	0	0	0
<i>Politička misao</i>	7 (36,8%)	4 (21,1%)	8 (42,1%)	0	0	0
<i>Revija za sociologiju</i>	1	0	0	0	0	0
<i>Društvena istraživanja</i>	7 (63,6%)	0	2 (18,2%)	0	0	2 (18,2%)
Ukupno	89 (34,2%)	22 (8,5%)	117 (45%)	0	1 (0,4%)	31 (11,9%)

¹⁰ Kategorizacija radova rekodirana je u znanstvene radove (izvorni znanstveni rad, pregledni rad, prethodno priopćenje) i ostale radove (stručni radovi i radovi bez kategorije). Kategorije empirijsko-teorijskog karaktera određene su s obzirom na to radi li se o empirijskim radovima (s teorijom ili bez teorije), isključivo teorijskim radovima ili ateorijskim administrativnim radovima.

Tablica 8. Afilijacije autora i empirijsko-teorijski karakter radova u svim časopisima 1969-2011. (N=481) i *Političkoj misli* 1969-2011. (N=54)

		Empirijski	Teorijski	Ateorijski
Svi časopisi	Autori bez navedene afilijacije	16 (17,2%)	16 (17,2%)	61 (65,6%)
	Neznanstvene institucije	13 (21%)	6 (9,7%)	43 (69,4%)
	Znanstvene institucije	98 (30,1%)	52 (16%)	176 (54%)
		127	74	280
		Empirijski	Teorijski	Ateorijski
<i>Politička misao</i>	Autori bez navedene afilijacije	1 (10%)	2 (20%)	7 (70%)
	Neznanstvene institucije	1 (12,5%)	2 (25%)	5 (62,5%)
	Znanstvene institucije	8 (22,2%)	10 (27,8%)	18 (50%)
		10	14	30

Radovi bez teorije i empirijskog istraživanja koji čine većinu u ukupnom uzorku ostaju u većini i kad se izdvoje samo radovi autora sa znanstvenih institucija (54%). Isto vrijedi i za *Političku misao* (50%) te za većinu ostalih časopisa.¹¹ Longitudinalna analiza pokazala je da je broj autora iz znanstvenih institucija rastao, pa oni danas predstavljaju uvjerljivu većinu.

Politička misao – izdvojeno

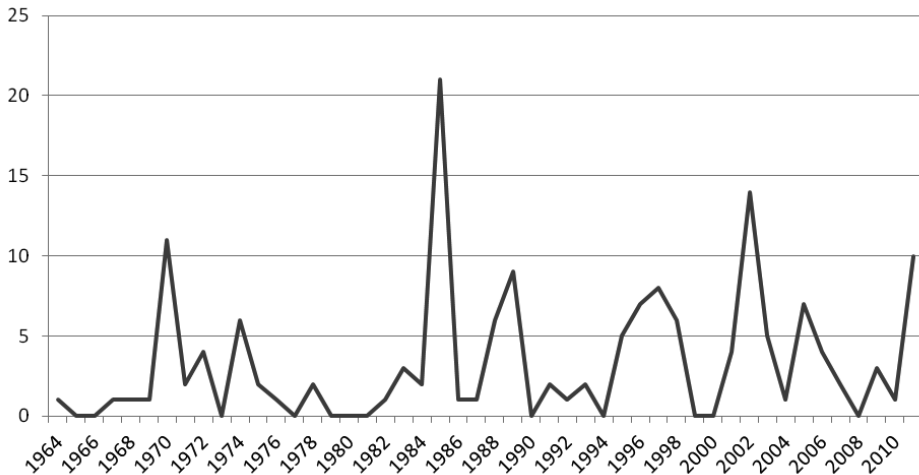
U razdoblju od 1964. do 2013. u *Političkoj misli* objavljen je 161 rad vezan uz polje komunikacija i medija.¹² Iz grafičkog prikaza vidljivo je da broj radova u *Političkoj misli* nema linearan rast kakav je otkriven u ukupnom uzorku časopisa uključenih u prethodnu analizu, već se “znanstveno najproduktivnije” godine mogu vezati uz tematske brojeve ili tematske blokove. Ipak, može se uočiti napredak nakon toga jer je u razdoblju od 1990. do danas objavljeno ukupno 87 radova, značajno više od 54 rada u prva tri desetljeća objavljivanja.

Daleko najviše autora radova u *Političkoj misli* dolazi s Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu (više od polovice radova) i ostalih društvenih fakulteta hrvatskih

¹¹ Nazivi institucionalnih afilijacija doslovno su preuzeti iz časopisa. Afilijacije autora najčešće nisu navođene u ranim izdanjima časopisa (u 1960-ima i 1970-ima). Zbog premalog broja slučajeva u kontingencijskoj tablici kad se uvede i varijabla časopisa, ta tablica nije prikazana u ovom radu, a zbog istog je razloga gore navedena tvrdnja samo tentativna.

¹² Ovdje prikazani radovi uključujući znanstvene i pregledne radove, stručne radove, uvodnike te izlaganja sa skupova (posljednje dvije kategorije nisu uključene u kvantitativnu analizu prikazanu u prethodnom tekstu), od čega je svega nekoliko prevedenih/prenesenih članaka (koji također nisu ušli u kvantitativni uzorak), a ostali su objavljeni prvi put.

Grafikon 2. Broj radova iz polja komunikacije i medija objavljenih u *Političkoj misli* u razdoblju 1964-2013. (N=161)

sveučilišta. U tome se vidi naslijeđe ranijih praksi kad je većina autora objavljivala u svojim “kućnim” časopisima. Budući da komunikacija nije primarno područje interesa *Političke misli*, autori s drugih institucija možda radije biraju specijalizirane komunikacijske časopise.

U prethodnom tekstu prikazali smo obilježja članaka u ovom časopisu u usporedbi s drugim relevantnim časopisima s obzirom na znanstvene karakteristike članaka u upotrebi teorija i metoda, u kategorizaciji članaka te u teorijskim i tematskim pristupima. Na temelju frekvencije objavljivanih radova po desetljećima također smo prosuđivali o smanjenju važnosti časopisa u posljednjem desetljeću za disciplinu medijskih i komunikacijskih studija, s obzirom na povećanje produkcije specijaliziranih medijskih i komunikacijskih časopisa. U okviru na str. 157-163 objavljujemo popis svih punih članaka s temom medija i komunikacije koji su objavljeni u časopisu u prvih 50 godina.

Iz grafikona 2 vidi se da je medijsko i komunikacijsko područje zastupljeno sporadično i s većim prekidima u kojima se u nekoliko godina ne objavi ni jedan članak, dok se u drugim godinama vidi znatno veći broj objavljenih radova. U tim slučajevima radi se o tematskim brojevima ili segmentima unutar broja.¹³

¹³ S obzirom na to da je nekoliko tematskih brojeva objavljeno u parnim godinama, odluka o odabiru neparnih godina za komparativnu analizu časopisa (od 1969. do 2011) podreprezentirala je udio *Političke misli* u ukupnom komparativnom kvantitativnom uzorku.

Tablica 9. Institucionalna afilijacija prvog autora, *Politička misao* (N=161, 1964-2013)

Afilijacija autora	Frekvencija
Afilijacija autora nije navedena	8
Akademija likovnih umjetnosti, Sveučilište u Zagrebu	1
Beograd	4
DIU Libertas	1
Fakultet društvenih nauka, Sveučilište u Beogradu	1
Fakultet društvenih znanosti Sveučilišta Georga Augusta u Goettingenu	1
Fakultet organizacije i informatike, Varaždin, Sveučilište u Zagrebu	1
Fakultet političkih nauka, Sveučilište u Sarajevu	3
Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu	87
Fakultet za fizičku kulturu, Sveučilište u Zagrebu	1
Fakultet za sociologiju, političke znanosti i novinarstvo, Sveučilište u Ljubljani	4
Farmaceutsko-biokemijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu	1
Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci	1
Filozofski fakultet, Sveučilište u Zadru	1
Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu	1
GfK centar za istraživanje tržišta	1
Građevinski fakultet, Sveučilište u Zagrebu	1
HRT	7
Hrvatski studiji, Sveučilište u Zagrebu	2
Institut Ruđer Bošković, Zagreb	1
Institut za migracije i narodnosti, Zagreb	1
Komunist, Zagreb	1
Ljubljana	7
Njemačko udruženje novinara	1
Odsjek za komunikologiju, Sveučilište u Stanfordu	1
Policijska uprava Primorsko-goranska, Rijeka, Hrvatska	1
Pravni fakultet, Sveučilište u Beogradu	1
Pravni fakultet, Sveučilište u Splitu	1
Pravni fakultet, Sveučilište u Zagrebu	3
Referalni centar Sveučilišta u Zagrebu	1

Republički komitet za informiranje, Zagreb	1
Slobodno sveučilište u Berlinu	1
Sveučilište Johann-Wolfgang Goethe u Frankfurtu	1
Sveučilište u Perugiai	1
Sveučilište u Southamptonu	1
Sveučilište u Bielefeldu	1
Sveučilište u Hamburgu	2
Sveučilište u Iowi	1
Sveučilište u Marburgu	1
Sveučilište u Tübingenu	1
Učiteljski fakultet, Sveučilište u Zagrebu	1
Ured Vijeća za nacionalnu sigurnost	1
Večernji list, Zagreb	1
Zavod za kulturu Hrvatske, Zagreb	1

Nekoliko je takvih karakterističnih izdanja na koja želimo upozoriti čitatelje. Četvrti broj časopisa iz 1972. godine objavio je 11 članaka iz područja medija i komunikacije u kojima su zastupljeni neki od najpoznatijih i najviše citiranih autora u području komunikacije u Jugoslaviji (prema Splichal, 1989a: 27). Najviše citata u Splichalovu istraživanju imali su (od zastupljenih autora, tim redoslijedom) France Vreg, Slavko Splichal, Pavao Novosel, Firdus Džinić, a na tom, relativno kratkom, popisu citiranih autora su i Tomislav Jantol, Vesna Lamza, Matko Meštrovic, Rudi Supek i Vera Horvat-Pintarić.

Tematski blok objavljen je i 1976, u broju 2-3 kao “informiranje i komuniciranje”, a tekstovi su se uglavnom bavili pitanjima delegatskog informiranja odnosno komuniciranja u samoupravnom socijalizmu. Tematski blok objavljen 1987. u broju 1 posvećen je “Društenosti informacije”, a broj 2/1987 donosi temu “Jugoslaven-ska komunikacija danas”, gdje je za naš članak posebno zanimljiv uvodnik Pavla Novosela u kojem se zalaže za znanost o komunikaciji, “komunikologiju”, koja analizira komunikaciju od interpersonalne komunikacije, komunikacije u malim grupama pa do komunikacije cijelog društva (tj. masovne komunikacije) (Novosel, 1987). Naglašava dva tadašnja tematska fokusa “komunikologije”: “informatizacija društva i demokratizacija javnog komuniciranja posredstvom masovnih medija”.

Godine 1990. u prvom broju objavljen je blok “Politika i novinarstvo” koji donosi članke najpoznatijih hrvatskih politologa koji se osvrću na pitanja o promjenama koje nastaju u odnosima medija i nastajuće demokracije. Tekstovi se bave

analizom slobode i cenzure/autocenzure tiska, demokratskom kontrolom medijskih organizacija (Rodin, 1990), potrebom vladavine zakona kao preduvjeta pozitivne uloge novinarstva (Posavec, 1990), odnosno potrebom nove politike medija koja bi uvažila ulogu javnih medija koji se ne trebaju više razumjeti kao dio državne vlasti (Pažanin, 1990). Tematski blokovi objavljeni su i 2004. godine u broju 1, 2007. u broju 2, a cijeli tematski broj posvećen političkoj komunikaciji objavljen je 2013. (br. 2).

Tako se uređivačka politika koja se očituje u objavljivanju tematskih brojeva ili blokova čini najzaslužnijom za značajnu ulogu *Političke misli* u razvoju subdisciplinarnog usmjerenja političke komunikacije.

Bibliografija komunikacijskih i medijskih studija – članci objavljeni u časopisu *Politička misao*, vol. 1-50, 1964-2013.

- Amon, Smilja (1972) Suvremeni tisak i njegova vremenska dimenzija. *Politička misao*, 9 (4) 353-356.
- Amon, Smilja (1972) Neki problemi ocjenjivanja znanja u visokoškolskom studiju novinarstva. *Politička misao*, 9 (4) 362-365.
- Bačević, Ljiljana (1972) Problemi otvaranja jugoslavenskog komunikacijskog sistema prema drugim komunikacijskim sistemima. *Politička misao*, 9 (4) 312-321.
- Bačević, Ljiljana (1991) Demokratizacija medija i razvoj više stranačkog sistema. *Politička misao*, 28 (1) 153-157.
- Bačić, Arsen (1993) Ustavna klauzula o slobodi tiska i sud – putokaz Ustavnom sudu Republike Hrvatske. *Politička misao*, 30 (3) 99-114.
- Bebić, Domagoj, Grbeša, Marijana (1999) Internet – novo poglavlje predizbornih kampanja. *Politička misao*, 36 (4) 179-191.
- Becker, Jorg (1987) Informacijski koncerni i društvena mijena u Zapadnoj Europi. *Politička misao*, 24 (1) 30-37.
- Bermbach, Udo (1990) Teza za komunikacijsko-teorijsko utemeljenje demokracije. *Politička misao*, 27 (2) 84-91. S njemačkog preveo Nenad Zakošek.
- Bežovan, Gojko (2007) Analiza pisanja hrvatskih dnevnih novina o civilnom društvu. *Politička misao*, 44 (2) 129-154.
- Blagus, Karlo (1976) Nova komunikacijska tehnologija i samoupravno društvo. *Politička misao*, 13 (2,3) 173-183.
- Blažević, Lidija (1971) Društvena funkcija informacija. *Politička misao*, 8 (2) 249-258.
- Car, Viktorija (2007) Konvergirani javni medijski servis. *Politička misao*, 44 (2) 113-127.
- Cvekan, Petar (1998) Informatičke tehnologije i komuniciranje. *Politička misao*, 35 (2) 235-243.
- Dragičević, Adolf (1986) Svjetska informatička revolucija. *Politička misao*, 23 (2) 113-125.
- Dragičević, Adolf (1988) Društvene posljedice informatičke revolucije. *Politička misao*, 25 (3) 120-131.
- Dragojević, Sanjin, Kanižaj, Igor, Žebec, Ivana (2006) Europska Unija u hrvatskim dnevnim novinama: avis – odgoda pregovora. *Politička misao*, 43 (3) 133-163.
- Džinić, Firdus (1972) Javnost društvenog i političkog života kao nužan uslov formiranja samoupravnog javnog mnjenja. *Politička misao*, 9 (4) 308-312.

- Džinić, Firdus (1974) Samoupravno javno mnjenje i delegatski sistem odlučivanja. *Politička misao*, 11 (1,2) 59-75.
- Džinić, Firdus (1987) Politička emancipacija novinstva u uslovima samoupravljanja. *Politička misao*, 24 (2) 44-47.
- Fishkin, James S. (2008) Ostvarivati deliberativnu demokraciju: virtualne i mogućnosti licem u lice. *Politička misao*, 45 (3,4) 7-26. S engleskog prevela Leda Sutlović.
- Frank, Manfred (1989) Postoje li konflikti u djelatnosti sporazumijevanja o kojima se ne može donijeti racionalna odluka? *Politička misao*, 26 (4) 141-152. S njemačkog preveo Boris Hudoletnjak.
- Goluža, Marko (1987) Novinstvo "za sutra" po recepturama od jučer. *Politička misao*, 24 (2) 100-105.
- Grbeša, Marijana (2003) Why if at all is the Public Sphere a Useful Concept? *Politička misao*, 40 (5) 110-121.
- Grbeša, Marijana (2004) Personalization in Croatian Presidential Election in 2000: How Personal Did the Candidates Go and What Did the Press Cover? *Politička misao*, 41 (5) 52-73.
- Grbeša, Marijana (2005) Suvremene izborne kampanje i kako one utječu na demokratski proces. *Politička misao*, 42 (1) 49-59.
- Grbeša, Marijana (2012) Framing of the President: Newspaper Coverage of Milan Bandić and Ivo Josipović in the Presidential Elections in Croatia in 2010. *Politička misao*, 49 (5) 89-113.
- Greven, Michael Th. (1990) Politička misao Maxa Horkheimera poslije 1945. – o kontinuitetu "racket teorije". *Politička misao*, 27 (2) 64-83. S njemačkog prevela Irena Rosandić.
- Hardt, Hanno (1987) Informacija i teorija komunikacije. *Politička misao*, 24 (1) 25-29.
- Hromadžić, Hajrudin (2013) Politika, društvo spektakla i medijska konstrukcija realnosti. *Politička misao*, 50 (2) 60-74.
- Ivoš, Erma (1998) (Ne)mogućnosti klasične liberalne teorije u suočavanju s novim komunikacijskim tehnologijama. *Politička misao*, 35 (4) 163-176.
- Jandrić, Ilija (2004) Usporedba informativnih programa BBC-ja i HRT-a. *Politička misao*, 41 (2) 72-84.
- Jantol, Tomo (2011) Sistemska teorija masovnih medija. *Politička misao*, 48 (2) 143-158.
- Jantol, Tomo (2013) Javnost kao medij demokracije. *Politička misao*, 50 (2) 11-22.
- Jergović, Blanka (2003) Zakonske promjene i tisak u Hrvatskoj od 1990. do 2002. *Politička misao*, 40 (1) 92-108.
- Jergović, Blanka (2004) Kako javno legitimirati političke odluke: medijska komunikacija rizika na primjeru odlagališta opasnog otpada. *Politička misao*, 41 (2) 64-71.
- Jurišić, Jelena, Kanižaj, Igor, Jokoš, Ines, Janeš, Sebastijan i Jurić, Jelena (2007) Manipulacija čitateljima – prikriveno oglašavanje u hrvatskim novinama. *Politička misao*, 44 (1) 117-135.
- Jurišić, Jelena i Šapit, Marko (2005) Utjecaj terorizma na ulogu i djelovanje medija. *Politička misao*, 42 (4) 115-128.
- Kaiser, Ulrike (1997) Postoji li njemačko novinarstvo? *Politička misao*, 34 (3) 293-241. Preveo Davor Rodin.
- Kanižaj, Igor (2004) Predstavljenost nacionalnih manjina u hrvatskim dnevnim novinama – komparativni pregled 2001. – 2003. *Politička misao*, 41 (2) 30-46.

- Krajina, Zlatan (2007) Democratic Potentials of Media Entertainment: Reading 'The Pyramid'. *Politička misao*, 44 (5) 179-202.
- Krajina, Zlatan (2009) 'Mapping' the 'Other' in Television News on International Affairs: BBC's 'Pre-Accession' Coverage of EU Membership Candidate Croatia. *Politička misao*, 46 (5) 140-170.
- Krajina, Zlatan (2013) EU nije YU, EU je fora – analiza predreferendumskih televizijskih spotova. *Politička misao*, 50 (2) 98-123.
- Krsmanović, Vlatka (1991) Objektivno novinarstvo: iluzija bez pokrića. *Politička misao*, 28 (1) 136-139.
- Kunac, Suzana, Lalić, Dražen i Andrijević, Martina (2013) Tihi glas, ujutro u Americi: izborna kampanja 2011. u Hrvatskoj. *Politička misao*, 50 (2) 75-97.
- Lalić, Dražen (2004) Obilježja pakiranja politike u izornoj kampanji HDZ-a i SDP-a 2003. godine. *Politička misao*, 41 (1) 55-73.
- Leinert-Novosel, Smiljana (1997) Women in Croatian Media. *Politička misao*, 33 (5) 136-147.
- Letić, Franjo (1987) Informiranje jugoslavenskih građana na radu u inozemstvu. *Politička misao*, 24 (2) 106-117.
- Malović, Stjepan (1991) Vlasništvo-temeljna odrednica masmedija. *Politička misao*, 28 (1) 150-152.
- Malović, Stjepan (1997) A Review of the Media in Croatia in 1997. *Politička misao*, 34 (5) 60-79.
- Malović, Stjepan (1997) Profesionalizam – preduvjet objektivnog i poštenog novinarstva. *Politička misao*, 34 (4) 151-165.
- Malović, Stjepan (1998) Pogreške u tisku: plod nemara, neznanja ili namjere. *Politička misao*, 35 (1) 186-198.
- Malović, Stjepan (1998) Educating Journalists. Universal Ignoramuses or Highly-Educated Specialists? *Politička misao*, 35 (5) 221-232.
- Malović, Stjepan (1999) Mediji u ratu ili rat medija? *Politička misao*, 36 (2) 103-113.
- Malović, Stjepan (2003) Mediji i izbori: manipulacije jače od regulative. *Politička misao*, 40 (4) 43-50.
- Malović, Stjepan (2004) Ima li granice slobodi medija? *Politička misao*, 41 (1) 32-41.
- Malović, Stjepan (2005) Uloga novinara u društveno odgovornom poslovanju. *Politička misao*, 42 (4) 91-96.
- Mancini, Paolo (2013) Od medijskih efekata do teorije sustava: put komparativnog istraživanja u političkoj komunikaciji. *Politička misao*, 50 (2) 23-37. Prevela Zrinjka Peruško.
- Martinić, Tena (1964) Kulturna politika kao sastavni dio opće politike. *Politička misao*, 1 (2) 218-223.
- Martinić, Tena (1965) Socijalizam kao negacija dihotomije "radno" i "slobodno" vrijeme. *Politička misao*, 2 (3) 104-113.
- Martinić, Tena (1969) Industrijalizacija ili demokratizacija kulture. *Politička misao*, 6 (3) 384-392.
- Martinić, Tena (1974) Ideologija reklame. *Politička misao*, 11 (3) 118-125.
- Martinić, Tena (1984) Opreka masovnog i potrošnog. *Politička misao*, 21 (1,2) 71-80.
- Martinić, Tena (1985) Lasswellova paradigma masovnog komuniciranja. *Politička misao*, 22 (1,2) 130-137.

- Martinić, Tena (1987) Tvorba novinskih informacija. *Politička misao*, 24 (1) 3-11.
- Martinić, Tena (1995) Obavijest i razvoj. *Politička misao*, 32 (3) 158-165.
- Mraović, Branka (1991) Paradigme medijskih utjecaja. *Politička misao*, 28 (1) 120-135.
- Mras, Dadi (1987) Komunikacijski monopol u samoupravnom socijalizmu. *Politička misao*, 24 (2) 84-88.
- Mučalo, Marina (1997) Promjene u suvremenom hrvatskom novinarstvu. Generacije koje dolaze. *Politička misao*, 34 (3) 231-238.
- Mučalo, Marina (1998) Novinari na radijskim postajama. *Politička misao*, 35 (2) 222-234.
- Mučalo, Marina (1999) Komercijalizacija radija – tržišna ili politička odluka? *Politička misao*, 36 (1) 228-244.
- Mučalo, Marina (1999) Novinarstvo u ratnim uvjetima. *Politička misao*, 36 (2) 120-135.
- Mučalo, Marina (2000) Prikaz rezultata analize programskih sadržaja radijskih postaja na području Zagreba i Zagrebačke županije. *Politička misao*, 37 (4) 113-128.
- Mučalo, Marina (2004) Javni servisi ili komercijalni sadržaji? *Politička misao*, 41 (1) 42-54.
- Mučalo, Marina i Sviličić, Nikša (2000) Virtualni rat. *Politička misao*, 37 (1) 229-242.
- Muhić, Muhamed (1972) Otvorenost komuniciranja putem masovnih medija. *Politička misao*, 9 (4) 322-327.
- Novosel, Pavao (1972) Samoupravljanje i veliki kineski zid komunikacije. *Politička misao*, 9 (4) 347-352.
- Novosel, Pavao (1973) Problem oblika i sadržaja temeljne samoupravne informacije. *Politička misao*, 10 (4) 371-381.
- Novosel, Pavao (1974) Neki komunikacijski problemi delegatskog sistema. *Politička misao*, 11 (1,2) 43-52.
- Novosel, Pavao (1976) Specifikacije delegatskih komunikacijskih sistema. *Politička misao*, 13 (2,3) 159-172.
- Novosel, Pavao (1977) Informacijske potrebe i sadržajno-logička struktura obavijesti. *Politička misao*, 14 (1) 13-24.
- Novosel, Pavao (1977) Prolegomena za jednu teoriju samoupravne komunikacije. *Politička misao*, 14 (3) 392-402.
- Novosel, Pavao (1978) Antropogenetički aspekti razvoja komunikacije. *Politička misao*, 15 (4) 644-652.
- Novosel, Pavao (1987) Uvodnik. Jugoslavenska komunikacija danas. *Politička misao*, 24 (2) 3.
- Novosel, Pavao (1987) Problem otvaranja komunikacije u jednopartijskim sistemima. *Politička misao*, 24 (2) 4-18.
- Novosel, Pavao (1991) Demokratski poziv komunikologije. *Politička misao*, 28 (1) 77-86.
- Pavlič, Breda (1972) Razmišljanja o položaju komunikacijskog-informacijskog podsistema i kulturnog podsistema u jugoslavenskom društvu. *Politička misao*, 9 (4) 333-337
- Pažanin, Ante (1990) Javni mediji i komunikacija. *Politička misao*, 27 (1) 149-153.
- Perešin, Anita (2007) Paradigma “novoga” terorizma informacijskoga doba. *Politička misao*, 44 (2) 93-112.
- Perišin, Tena (2004) Profesionalni kriteriji selekcije vijesti i utjecaj javnosti. *Politička misao*, 41 (2) 85-93.
- Perišin, Tena (2008) Televizijske vijesti – urednički odabir između politike, gledatelja i komercijalnih interesa. *Politička misao*, 45 (2) 153-174.

- Peruško, Zrinjka (2013) Uvodnik. Politička komunikacija: na razmeđu medijskih i političkih studija. *Politička misao*, 50 (2) 7-9.
- Peruško, Zrinjka (2013) Komparativna analiza postsocijalističkih medijskih sustava. *Politička misao*, 50 (2) 38-59.
- Petric, Jasna (1966) Uloga mlade inteligencije u kreiranju kulturne politike. *Politička misao*, 3 (1-2) 42-45.
- Petric, Jasna (1973) Eskurs o funkcionalnoj publicistici. *Politička misao*, 10 (3) 291-297.
- Pištaló, Milan (1970) Politička kultura i sredstva javnog komuniciranja. *Politička misao*, 7 (1) 109-112.
- Plenković, Mario (1985) Informatika i tehnologija. *Politička misao*, 22 (4) 149-157.
- Plenković, Mario (1986) Izgradnja sistema javnog komuniciranja. *Politička misao*, 23 (2) 99-101.
- Plenković, Mario (1987) Bit komunikacijskog praksisa u samoupravnom društvu. *Politička misao*, 24 (2) 75-83.
- Plenković, Mario (1990) Novinarstvo u funkciji društvenog progresa. *Politička misao*, 27 (1) 125-135.
- Plenković, Mario (1991) Trendovi razvoja radija i televizije u pluralističkom društvu. *Politička misao*, 28 (1) 110-118.
- Plevnik, Danko (1987) Antropokratizam pismovnog poliloga. *Politička misao*, 24 (2) 48-58.
- Popović, Petar (2013) Anarhija na petom bojnóm polju: kibernetiski prostor i međunarodni odnosi. *Politička misao*, 50 (4) 48-72.
- Popović, Viktorija (2004) HTV – javna televizija? Programsko vijeće HRT-a – institucija javnog nadzora ili političke kontrole? *Politička misao*, 41 (2) 17-29.
- Posavec, Zvonko (1990) Novinarstvo u funkciji stvaranja političkog jedinstva. *Politička misao*, 27 (1) 143-148.
- Prelog, Nenad (1987) O informacijskom društvu, proizvodnji i radu. *Politička misao*, 24 (2) 19-26.
- Pupovac, Milorad (1987) O pojmu komunikacijske zajednice. *Politička misao*, 24 (1) 46-59.
- Rajko, Alen (2000) Zaštita izvora informacije: pravni aspekt. *Politička misao*, 37 (1) 211-228.
- Reese-Schäfer, Walter (2004) Jürgen Habermas i deliberativna demokracija. *Politička misao*, 41 (4) 3-21. S njemačkog preveo Tomislav Martinović.
- Reljić, Stevo (1987) Informacijski sistem i demokratizacija kadrovske politike. *Politička misao*, 24 (2) 27-34.
- Rodin, Davor (1985) Porijeklo informacije i njena primjena. *Politička misao*, 22 (4) 142-148.
- Rodin, Davor (1987) Hermeneutički pristup informaciji. *Politička misao*, 24 (1) 16-24.
- Rodin, Davor (1990) S onu stranu slobodne i cenzurirane štampe. *Politička misao*, 27 (1) 136-142.
- Rodin, Siniša (2007) Divergencija javnoga diskursa u Hrvatskoj i Europskoj Uniji – uzroci i posljedice. *Politička misao*, 44 (2) 3-15.
- Rucht, Dieter (2008) Deliberativna demokracija i moć u pokretima za globalnu pravdu. *Politička misao*, 45 (3,4) 59-90. S engleskog prevela Petra Jurlina.
- Sapunar, Marko (1991) Radionovinarstvo u pluralističkom društvu. *Politička misao*, 28 (1) 145-149.

- Sapunar, Marko (1993) Komunikacijski radiodifuzni model spojenih posuda (razbijanje medijske blokade Hrvatske) *Politička misao*, 30 (3) 116-123.
- Sapunar, Marko (1998) Razvitak znanosti o novinarstvu-novitologije. *Politička misao*, 35 (2) 213-221.
- Sapunar, Marko (1999) Medijska strategija NATO-a u kosovskoj krizi. *Politička misao*, 36 (2) 114-119.
- Sapunar, Marko (1999) Odnos komunikologije i novinarstva. *Politička misao*, 36 (3) 207-214.
- Sapunar, Marko (1999) Media Principles for Covering Elections in Croatia (1995-1999). *Politička misao*, 36 (5) 125-133.
- Sapunar, Marko (2000) Radio u 21. stoljeću. *Politička misao*, 37 (1) 205-210.
- Sapunar, Marko (2000) Stavovi i mišljenja studenata novinarstva Fakulteta političkih znanosti o novinarstvu. *Politička misao*, 37 (3) 194-206.
- Sapunar, Marko i Tomić, Zoran (2004) Utjecaj pluralizma medija na demokratski proces u Bosni i Hercegovini. *Politička misao*, 41 (2) 3-16.
- Skoko, Božo (2004) Odnosi s javnošću kao doprinos demokratizaciji i profesionalizaciji procesa javnoga komuniciranja. *Politička misao*, 41 (1) 92-101.
- Skoko, Božo (2005) Uloga televizijskih sučeljavanja u predizbornoj kampanji za predsjedničke izbore – hrvatska iskustva 2005. *Politička misao*, 42 (1) 61-83.
- Skoko, Božo (2005) Role of TV Debates in Presidential Campaigns: Croatia's Case of 2005. *Politička misao*, 42 (5) 97-117.
- Skoko, Božo i Bajs, Denis (2007) Objavljivanje neistina i manipuliranje činjenicama u hrvatskim medijima i mogućnosti zaštite privatnosti, časti i ugleda. *Politička misao*, 44 (1) 93-116.
- Skoko, Božo i Jurilj, Daniel (2011) Uloga vladinih komunikacijskih strategija i kampanja u procesu pristupanja Europskoj Uniji – iskustva Češke, Poljske, Slovenije i Hrvatske. *Politička misao*, 48 (1) 215-232.
- Smith, Graham (2008) Deliberativna demokracija i javnosti u malom. *Politička misao*, 45 (3,4) 27-58. S engleskog prevela Petra Jurlina.
- Splichal, Slavko (1972) Vrijednovanje subjekata u međunarodnim odnosima: vrijednosna analiza vanjskopolitičkih vijesti u "Delu". *Politička misao*, 9 (4) 338-346.
- Splichal, Slavko (1976) Ideološke dimenzije međunarodne propagande. *Politička misao*, 13 (2,3) 214-237.
- Stanković, Mladen (1987) Recepcija djelovanja masovnih medija. *Politička misao*, 24 (2) 89-99.
- Šiber, Ivan (1976) Radni i samoupravni položaj i informiranost proizvođača. *Politička misao*, 13 (2,3) 184-194.
- Šiber, Ivan (1994) "Image" hrvatskih političkih stranaka. *Politička misao*, 31 (1) 188-201.
- Šiber, Ivan (2000) Politički marketing i politički sustav. *Politička misao*, 37 (2) 149-167.
- Šulak, Franjo (1987) Otpori informatizaciji jugoslavenskog društva. *Politička misao*, 24 (2) 35-43.
- Tadić, Ljubomir (1964) Javno mnjenje u savremenom društvu – Ka kritičkoj analizi modernih političkih pojmova. *Politička misao*, 1 (1) 11-32.
- Tomorad, Darko i Mučalo, Marina (2004) Analiza procesa dodjele koncesije za treću mrežu Hrvatske televizije. *Politička misao*, 41 (2) 47-63.
- Trbović, Uroš (1974) Javno obavještanje kao pretpostavka funkcioniranja delegatskog sistema. *Politička misao*, 11 (1,2) 53-58.

- Trinajstić, Nenad (1987) Informacija i vrijednost informacije. *Politička misao*, 24 (1) 12-15.
- Tuđman, Miroslav (1987) Popperova epistemologija i informacijska znanost. *Politička misao*, 24 (1) 38-45.
- Turković, Vera (2009) Vizualna/likovna (ne)pismenost političkih stranaka u Hrvatskoj. *Politička misao*, 46 (1) 114-134.
- Velički, Damir (2013) Tekuća demokracija i digitalni urođenici – Piratenpartei kao izazov njemačkoj demokraciji. *Politička misao*, 50 (2) 124-141.
- Vilović, Gordana (1999) Novinarska radionica: Profesionalno usavršavanje – stalna potreba. *Politička misao*, 36 (1) 204-227.
- Vočkić-Avdagić, Jelenka (1991) Marginalije na temu demokratizacija medija. *Politička misao*, 28 (1) 140-144.
- Vreg, France (1972) Komunikacijski sistem: autonomnost i otvorenost. *Politička misao*, 9 (4) 295-307.
- Vreg, France (1976) Neka iskustva iz ispitivanja komuniciranja u delegatskom sistemu. *Politička misao*, 13 (2,3) 195-199.
- Vreg, France (1987) Političko komuniciranje u pluralističkom društvu. *Politička misao*, 24 (2) 59-74.
- Vreg, France (1991) Perspektive političkog pluralizma u Jugoslaviji: sjaj i bijeda novih demokracija. *Politička misao*, 28 (1) 95-108.
- Vujević, Miroslav (1976) Razumijevanje društveno-političkih termina. *Politička misao*, 13 (2,3) 200-213.
- Vujević, Miroslav (1998) Profesija i politika u medijima. *Politička misao*, 35 (1) 169-185.
- Vujević-Hećimović, Gordana i Vujević, Miroslav (2003) Vjerodostojnost televizijskoga referenduma. *Politička misao*, 40 (2) 104-113.
- Vuković, Josip (1980) Samoupravni horizont obrazovanja novinarskih kadrova. *Politička misao*, 17 (4) 460-472.
- Zrimšek, Pavle (1972) Obrazovanje novinara. *Politička misao*, 9 (4) 357-361.
- Zrimšek, Pavle (1972) Otvorenost komunikacijskog prostora kao društvena norma. *Politička misao*, 9 (4) 328-332.
- Žanić, Ivo (2004) Nove stvarnosti i njihovi akteri. Kako i zašto nastaju riječi i tko je za to "kriv". *Politička misao*, 41 (1) 74-91.
- Žugić, Zoran (1987) Informacija i informacijsko društvo kao (meta)socijalni pojmovi. *Politička misao*, 24 (1) 60-67.
- Županov, Josip (1995) Masovni mediji i kolektivno nasilje. *Politička misao*, 32 (2) 140-148.
- Župarić-Iljić, Drago (2011) Predstavljenost nacionalnih manjina i prisutnost njihovih medija u hrvatskome medijskom prostoru. *Politička misao*, 48 (4) 133-153.

PRENESENI ČLANCI:

- Habermas, Jürgen (2013) Politička komunikacija u medijskom društvu: da li demokracija još uživa spoznajnu dimenziju? Utjecaj normativne teorije na empirijska istraživanja. *Politička misao*, 50 (2) 145-160. S engleskog preveli Gvozden Flego i Zrinjka Peruško. Preneseno iz *Communication Theory*, Vol. 16 (2006), str. 411-426, © International Communication Association, doi: 10.1111/j.1468-2885.2006.00280.x.
- Luhmann, Niklas (1980) Moć kao komunikacijski medij. *Politička misao*, 17 (1,2) 107-128. S njemačkog preveo Nenad Zakošek. Preneseno iz N. Luhmann, *Macht*. Stuttgart: Enke, 1975.

Zaključak

Ova studija omogućava neke zaključke o institucionalnom i intelektualnom razvoju polja komunikacijskih i medijskih studija u nas. Za razvoj i karakter discipline komunikacijskih i medijskih studija važna su dva povijesna razdoblja: socijalističko razdoblje u kojem je Hrvatska bila republika unutar federativne Jugoslavije (1945-1990) i suvremeno razdoblje nakon 1991. u kojem se Hrvatska kao samostalna država razvijala na putu ekonomske i demokratske tranzicije i članstva u Europskoj uniji. U prvom razdoblju Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu ima institucionalni monopol u području studija novinarstva, koji tek 1985. godine prerasta u četverogodišnji studij. Za to se vrijeme institucionalizacija informacijskih znanosti odvija u Referalnom centru Sveučilišta, kasnije Institutu informacijskih znanosti, koji već od kraja 1960-ih (Aparac i Pehar, 2010), postaje i glavni nositelj prvog poslijediplomskog studija informacijskih znanosti, a koji (kratkotrajno) uključuje i smjer komunikacije (od 1985. ili 1986. godine). Nakon 1990. studiji novinarstva i komunikacija osnivaju se na drugim fakultetima u Zagrebu i na drugim sveučilištima u Hrvatskoj, osnivaju se novi časopisi te se povećava znanstvena produkcija. Raznolikost tema, teorijskih pristupa i znanstvena kvaliteta objavljenih članaka povećavaju se (iako ne onom brzinom kojom bismo željeli), a disciplina manifestira sve više sličnosti u temama i teorijama s disciplinarnom maticom.

Popis znanstvenih projekata u razdoblju 2007-2013. također pokazuje da polje komunikacijskih i medijskih studija i dalje uključuje i humanističke i društvenoznanstvene pristupe, dok se u društvenim znanostima vidi daljnja podijeljenost polja na pristupe koji se identificiraju sa sociološkim ili politološkim pristupom, ili s informacijskim znanostima. Takva širina pristupa ne odudara od disciplinarnih praksi u svijetu, gdje se području medija i komunikacije također pristupa i iz raskusa teorije književnosti, lingvistike, područnih studija (izvan SAD-a često amerikanistike) i njima pripadajućih odsjeka i disciplinarnih institucionalizacija te povezanih procedura i politika napredovanja, kadrovske obnove itd. Ovdje nam se ukazuje smjer potrebnog proširenja u budućim analizama opsega discipline/polja u časopisima s pretežno humanističkim ishodištima koje će nadopuniti/zaokružiti razumijevanje udomaćenih kvalitativnih i interpretativnih pristupa medijskim i komunikacijskim pitanjima koja su manje zastupljena u društvenoznanstvenim časopisima analiziranim u ovom članku.

Činjenica da se i u Hrvatskoj komunikacijske i medijske teme analiziraju polazeći iz različitih društvenih znanosti (sociologija, politička znanost, pravo) i humanističkih disciplina (znanost o umjetnosti, filologija, filozofija), koje imaju sjedišta na različitim fakultetskim odsjecima, pokazuje da su pluralizam i raznolikost pristupa pitanjima komunikacije i medija koji obilježavaju disciplinu na svjetskoj razini jednako prisutni i u nas. Problem nastaje u onom segmentu discipline koji

svoj identitet oblikuje u okviru društvenih znanosti i koji čini središnji dio disciplinarnog korpusa, a to su mediji i komunikacija.

Formalna institucionalna percepcija polja medija i komunikacije kao dijela informacijskih znanosti (od 2005. informacijsko-komunikacijskih), manifestirana službenim popisom znanstvenih područja, polja i grana koji je relevantan za znanstveno napredovanje, postupno uključuje veći broj različitih područja komunikacijskih i medijskih studija, no prvobitna neadekvatna kategorizacija komunikacije kao grane unutar polja informacijskih znanosti (koja odudara od razvoja discipline u svjetskim znanstvenim središtima) i danas otežava samostalnu kristalizaciju discipline medijskih i komunikacijskih studija (usporedi Mataušić, 2007). Prostor za razvoj discipline medijskih i komunikacijskih studija u Hrvatskoj je, u institucionalnom smislu, zauzela “informatologija”, tj. informacijske znanosti, koje se od 1960-ih institucionaliziraju preko Referalnog centra u tzv. Zagrebačku školu (Aparac i Pehar, 2010). I inozemna i domaća istraživanja pokazuju potpunu paradigmatSKU, teorijsku i tematsku različitost informacijskih znanosti (White i McCain, 1998; Aparac i Pehar, 2010) od sadržaja i teorija komunikacijske discipline, pokazanih u ovom istraživanju i citiranoj literaturi.

Iako razlike između komunikacijskih disciplina u različitim zemljama nesumnjivo postoje (posebno kad je riječ o razlikama i teškoćama institucionalizacije s obzirom na vrstu disciplinarnog početka, u što, zbog nedostatka prostora, nismo ulazili u ovom članku, usporedi Löblich, 2007), a posljednjih godina sve je više interesa za disciplinarne povijesti izvan uobičajenih centara, kao i za de-westernizaciju identiteta discipline (Curran i Jin-Park, 2000), ipak se danas smatra da zapadnoeuropska i američka komunikacijska disciplina djeluju u jednom zajedničkom “ekosustavu” (Jensen, 2012). U tom je smislu moguća usporedba hrvatske discipline s međunarodnim nalazima.

Analiza u Hrvatskoj pokazala je da je teorijski interes za medije i komunikaciju i ovdje započeo iz humanističkih pristupa, a trend prema društvenoznanstvenom pristupu kasnio je jedno desetljeće, tj. umjesto u 1960-ima kao u Europi u nas se javlja 1970-ih. Svako novo desetljeće donosi povećanje broja objavljenih radova, njihove znanstvene kvalitete, raznolikosti tema kojima se bave i teorijskih pristupa kojima se koriste. Značajan razvoj kvalitete i raznolikost pristupa i tema vidljivi su osobito nakon 2000. godine. Tek bi analiza citiranosti pokazala koliko se u nas može govoriti i o indigenom razvoju određenih istraživačkih pristupa ili tema.

Istraživanje je pokazalo specifičan karakter 1990-ih godina za disciplinu komunikacijskih i medijskih studija. Iako je svako drugo desetljeće pokazalo udvostručenje broja objavljenih članaka i porast kvalitete članaka (mjereno brojem članaka koji imaju teorijsko ili empirijsko usmjerenje), 1990-e jedino su desetljeće u kojem je zabilježeno samo manje povećanje broja članaka, usprkos tome što je broj

članaka povećan izlaskom prvog časopisa posvećenog medijima i novinarstvu (*Medijska istraživanja*, 1995) (Peruško i Vozab, 2013). Znanstvena kvaliteta u svim časopisima značajno je pala, a to je i jedino desetljeće u kojem nije objavljen ni jedan članak iz rakursa kritičke paradigme. Ti slučajni nalazi ukazuju na nužnost opreza u disciplinarnim analizama ili procjenama uspješnosti koje se temelje na retrogradnim 1990-ima, jer se može očekivati da se sličan pad produktivnosti i kvalitete dogodio i u drugim znanostima.

U ovom je članku bez odgovora ostalo pitanje zašto je u Hrvatskoj komunikacijska znanost podređena informacijskim znanostima u formalnim disciplinarnim podjelama, koje su ključne za znanstveno napredovanje i kadrovsku obnovu discipline, kad već 1970-ih Vreg argumentira naraslu potrebu za novom “disciplinom komunikacijskih znanosti u Jugoslaviji” jer “dosadašnje znanstvene discipline ne mogu više u cjelini obuhvatiti suvremeni fenomen ljudskog i masovnog komuniciranja” (Zrimšek, 1972: 360), a slično govori i Novosel (1987). Takva paralelna institucionalizacija – heteronomnim uključanjem medijskih i komunikacijskih studija u informacijske znanosti u postupcima znanstvenog napredovanja i kadrovske obnove (putem doktorskih studija), i sporim iskorakom iz ograničenja prvobitne stručno definirane institucionalizacije odsjeka za novinarstvo u znanstvenu disciplinu medijskih i komunikacijskih studija – otežala je i usporila ukupan razvoj komunikacijske discipline u nas.

Naše istraživanje pokazuje i institucionalnu i intelektualnu fundiranost komunikacijskih i medijskih studija kao posebnog tematskog polja koje pokazuje stalnu tendenciju rasta i kvalitativnog napretka, s raspršenim teorijskim znanjima, no još uvijek bez potrebne empirijske i teorijske rigoroznosti. Pravu povijest medijskih i komunikacijskih studija u Hrvatskoj tek treba napisati, a ovaj je članak tek jedna od polaznih točaka za to.

LITERATURA

- Aparac, Tatjana i Pehar, Franjo (2010) Information Sciences in Croatia: A View from the Perspective of Bibliometric Analysis of two Leading Journals, u: Larsen, Birger; Schneider, Jesper W.; Astrom, Fredrik (ur.): *The Janus Faced Scholar: A Festschrift in Honour of Peter Ingwersen*. Royal School of Library and Information Science. Copenhagen: 325-338.
- Batina, Goran (2006) *Počeci sociologije u Hrvatskoj. Kultura i društvo*. Zagreb: HSD.
- Bryant, Jennings i Mirion, Dorina (2004) Theory and Research in Mass Communication. *Journal of Communication*, prosinac: 662-704.

- Burrell, Gibson i Morgan, Gareth (1979) *Sociological Paradigms and Organisational Analysis. Elements of the Sociology of Corporate Life*. Ashgate (reprinted 2005).
- Chung, Chung Joo; Barnett, George A.; Kitae, Kim i Lackaff, Dereck (2012) An analysis on communication theory and discipline. *Scientometrics* (2013) 95: 985-1002; DOI 10.1007/s11192-012-0869-4
- Craig, Robert (1989) Communication as a Practical Discipline, u: B. Darvin et al. (ur.): *Rethinking Communication*, Vol. I: *Paradigm Issues*. Sage. Newbury Park, London, New Delhi: 97-122.
- Craig, Robert T. (1999) Communication Theory as a Field. *Communication Theory*, 9, (2), svibanj: 119-161.
- Craig, Robert T. (2006) A Path Through the Methodological Divides. *Keio Communication Review*, br. 28: 9-17.
- Craig, Robert T. (2008) Communication As a Field and Discipline, u: W. Donsbach (ur.): *International Encyclopedia of Communication*. Blackwell reference online.
- Curran, J. i Jin-Park, M. (2000) *De-Westernizing Media Studies*. Routledge. London i New York.
- Darvin, Brenda; Grossberg, Lawrence; O'Keefe, Barbara J. i Wartella, Ellen (1989) *Rethinking Communication*, Vol. I: *Paradigm Issues*. Sage. Newbury Park, London, New Delhi.
- Donsbach, Wolfgang (2006) Presidential Address. The Identity of Communication Research. *Journal of Communication*, vol. 56, br. 3: 437-448.
- Feeley, Thomas Hugh (2008) A Bibliometric Analysis of Communication Journals from 2002 to 2005. *Human Communication Research*, vol. 34, br. 3: 505-520.
- Fink, Edward i Gantz, Walter (1996) A Content Analysis of Three Mass Communication Research Traditions: Social Science, Interpretative Studies, and Critical Analysis. *Journalism and Mass Communication Quarterly*, proljeće, 73, 1: 114-134.
- Giddens, Anthony (1989) The Orthodox Consensus and the Emerging Synthesis, u: Darvin, B. et al. (ur.): *Rethinking Communication*, Vol. I: *Paradigm Issues*. Sage. Newbury Park, London, New Delhi.
- Gitlin, Tod (1974) Media Sociology: the dominant paradigm. *Theory and Society*, 6: 205-253.
- Hall, S. (1989) Ideology and Communication Theory, u: Darvin, B. et al. (ur.): *Rethinking Communication*, Vol. I: *Paradigm Issues*. Sage. Newbury Park, London, New Delhi.
- Jensen, Klaus Bruhn (2012a). The social origins and uses of media and communication research, u: Klaus Bruhn Jensen (ur.): *A Handbook of Media and Communication Research*. Routledge. London and New York: 351-370.

- Jensen, K.B. (2012b) Introduction. The State of Convergence in Media and Communication Research, u: Klaus Bruhn Jensen (ur.): *A Handbook of Media and Communication Research*. Routledge. London and New York: 1-20.
- Kasapović, Mirjana (ur.) (2007). *Izlazak iz množine? Stanje hrvatske političke znanosti*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Krippendorff, K. (2004) *Content Analysis. An Introduction to its Methodology*. SAGE Publications.
- Löblich, Maria (2007) German Publizistikwissenschaft and its Shift from a Humanistic to an Empirical Social Scientific Discipline: Elisabeth Noelle-Neumann, Emil Dovifat and the Publizistik Debate. *European Journal of Communication*, 22, 69.
- Löblich, Maria i Scheu, Andreas Matthias (2011) Writing the History of Communication Studies: A Sociology of Science Approach. *Communication Theory*, vol. 21, br. 1: 1-22.
- Mataušić, Juraj Mirko (2007) Komunikacijske znanosti. Definicije i područja istraživanja, u: M. J. Mataušić (ur.): *Komunikacijske znanosti: Znanstvene grane i nazivlje*. Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb: 9-37.
- Novosel, Pavao (1987) Uvodnik. Jugoslavenska komunikacija danas. *Politička misao*, 24 (2): 3.
- Pehar, Franjo (2010) "Komunikacijska uloga časopisa u polju informacijskih znanosti: bibliometrijska analiza Vjesnika bibliotekara Hrvatske i Informatologije". Neobjavljena doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
- Peruško, Z. i Vozab, D. (6. studeni 2012). Razvoj komunikacije kao znanstvenog polja/discipline u Hrvatskoj: 1969-2011. Contemporary Trends in Journalism: Between Micro-Specificities and Macro-Challenges, 50th Anniversary of the Faculty of Political Science, University of Zagreb.
- Peruško, Z. i Vozab, D. (16-17. lipanj 2013). Development of communication as an academic field/discipline in Croatia: Connections, disconnections. New Histories of Communication Study. International Communication Association Preconference, London. 20 str.
- Pietila, Veikko; Tarmo Malmberg i Kaarle Nordenstreng (1990) Theoretical Convergences and Contrasts: A View from Finland. *European Journal of Communication*, 5: 165.
- Pooley, Jefferson i David Park (2008) Introduction, u: David Park i Jefferson Pooley (ur.): *The History of Media and Communication Research: Contested Memories*. Peter Lang. New York: 1-15.
- Potter, W. James; Cooper, Roger i Dupagne, Michel (1993) The Three Paradigms of Mass Media Research in Mainstream Communication Journals. *Communication Theory*, (3) 4, studeni: 317-335.

- Rosengren, Karl Erik (1983) "Communication Research: One Paradigm, or Four?" Ferment in the Field. *Journal of Communication*, 3: 185-207.
- Rosengren, Karl Erik (1989) Paradigms Lost and Regained, u: Darvin, B. et al. (ur.): *Rethinking Communication*, Vol. I: *Paradigm Issues*. Sage. Newbury Park, London, New Delhi.
- Scannell, Paddy (2012) History, media and communication, u: Klaus Bruhn Jensen (ur.): *A Handbook of Media and Communication Research*. Routledge. London and New York: 219-234.
- Splichal, Slavko (1989a) Indigenization Versus Ideologization: Communication Science on the Periphery. *European Journal of Communication*, rujan, vol. 4, 3: 329-359.
- Splichal, Slavko (1989b) Razvoj znanosti na periferiji: komunikologija u Jugoslaviji. *Kulturni radnik*, vol. 42, br. 4: 1-39.
- Štulhofer, Aleksandar; Baćak, Valerio i Šuljok, Adrijana (2010) Provincijalni karakter hrvatske sociologije. *Revija za sociologiju*, 40, 1: 103-108.
- White, Howard D. i McCain, Katherine W. (1998) Visualizing a Discipline: An Author Co-Citation Analysis of Information Sciences 1972-1995. *Journal of the American Society for Information Science (1986-1998)*, travanj, 49 (4): 327-355.
- Zrimšek, Pavle (1972) Obrazovanje novinara. *Politička misao*, 9 (4): 357-361.

Zrinjka Peruško, Dina Vozab

HISTORY OF COMMUNICATION AND MEDIA STUDIES
IN CROATIA: *POLITIČKA MISAO* IN COMPARATIVE PERSPECTIVE

Summary

The article analyzes the intellectual and institutional history of communication and media studies in Croatia using a mixed methods approach. Content analysis of articles dealing with communication and media topics published in social science journals, as well as all articles in specialized media and communication journals in the period between 1969 and 2011, shows the intellectual history of the discipline, with the comparative position of *Politička misao* in the theoretical and methodological development of the discipline. The sample includes 481 articles, consisting of all full original articles dealing with communication and media topics published in odd years. Included are articles published in social science journals – *Naše teme* and *Kulturni radnik* (both discontinued in 1990), *Politička misao*, *Revija za sociologiju*, *Društvena istraživanja* and *Informatologia*, and in scientific journals devoted exclusively to communication and media studies (all started after 1990) – *Medijska istraživanja*, *Medianali*, *Medijske studije*. Institutional approach was employed for increased understanding of processes which influenced the

development of the academic discipline of communication and media studies in Croatia. Results show an increase in number, the diversity of topics, theoretical approaches, and the scientific quality of published articles, and highlight institutional problems in the development of the discipline.

Keywords: Communication Discipline/Field, Communication and Media Studies, Content Analysis, Longitudinal Research, Institutional Approach

Kontakt: Zrinjka Peruško, Centar za istraživanje medija i komunikacije, Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu, Lepušićeva 6, 10 000 Zagreb. E-mail: zperusko@fpzg.hr

Dina Vozab, Centar za istraživanje medija i komunikacije, Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu, Lepušićeva 6, 10 000 Zagreb. E-mail: dina2v@gmail.com